

W

Waetjen, Herman C., 1929 Brema, Németország - Concordia Coll. BD 1953-ban. Tübingen Egyetem ThD 1958-ban. Tanított South Bapt Egyetem California 1959-62 között. San Francisco Egyetem 1962-től. Nairobi Egyetem Kenya újszövetséget tanít. Vendég professzor Zimbabwe Egyetemen 1968-87 között. Vendég professzor Namibia Egyetemén 1993-94 között. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** A Socio-Political Interpretation of Mark's Gospel. Fortress, 1989. The Origin and Destiny of Humanness: An interpretation of the Gospel According to Matthew. Omega, 1976.

Walafriidus, Strabo OSB, 808 k. ? – 849 Svábföld Németország -. A „strabo” gúnynev kancsált jelent. A reichenai kolostorban lépett be a bencés rendbe, majd Fuldában Hrabanus Maurus tanítványa lett. 829-ben udvarmester volt Kopasz Károly aacheni környezetében. 838-ban Jámbor Lajos császár kinevezte reichenai apátnak. Első verse Wettini látomásának átdolgozása, amelyben megénekelte a poklot, a tisztítótüzet és a mennyországot. Kertművelésről is írt tanító költeményt, melyben 23 növény szépségét dicsérte, gyógyító erejüket is megemlítve. Több szent életét megírta. A sokáig neki tulajdonított *Glossa ordinaria* csak annyiban kötődik hozzá, hogy Laoni Anzelm ebbe átvette az általa szerkesztett glosszákat a Teremtés és Kivonulás könyvéről, de az egész nem az ő alkotása. **Művei:** Migne: Patrologia Latina. 113–114k; BISCHOF, B., *Aus der Welt des Buches*. Leipzig 1950.

Walde, Bernhard, 1886 München – 1938 Breslau, Németország - ÓSz-i egzegéta. 1911-ben pappá szentelték, 1916-ban tanár lett Münchenben. 1924-től ÓSz-professzor Dillingenben, majd Breslauban. 1930-tól a *Biblische Zeitschrift* kiadója. Héber tanulmányai ma is értékesek. **Művei:** *Die Esdrasbücher der XX*. Freiburg 1913; *Christliche Hebraisten Dtl. Ausgang des MA* (Mr 1916); kiadta: ECK J., *Explanatio paslami vigesimi*. München 1538; *Christliche Hebaristen Deutschlands am Ausgang des Mittelalters*. Münster 1916

Walker, William O., Jr., 1930 Sweetwater USA TX - Austin Peressbyt.Coll. BA 1953. Duke Egyetem PhD 1962. Tanított Austin Presbyt Coll 1954-55. Duke Egyetem 1960-62. Trinity Egyetem 1962-től. A bölcsész kar dékánja 1988-tól. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** Harper's Bible and Pronunciation Guide. Harper and Row 1989. The Relationship Among the Gospels: An Interdisciplinary Dialogue. Trinity UP. 1978.

Wall, Robert W. Seattle 1947 USA WA - Tanult Valparasio Egyetem BA 1969. Dallas Sem. ThM 1973. ThD 1979. Methodista lelkipásztor 1973-78. Seattle Pacific Egyetem 1978-tól. Újszövetség tanára. **Művei:** The New Testament as Canon JSNTSup 1992. Commentary on Revelation. New Ints. Bibl. Comm. Hendrickson, 1991.

Wallace Daniel Baird. 1952 Pasadea USA, CA – Teológiát Biola Egyetemen kezdett tanulni és BA 1975-ben. Dallas Theol. Semin.-ba járt 1979-ben MA fokozatot szerzett újszövetségi teológiából. Tanított Dallas Sem. 1979-81 ezt követően Grace Theolog. Semin 1981-83 között. Dallas Theol. Semin-ban megszerezte a PhD fokozatot 1995-ben, és ettől kezdve főállásban tanít ugyanott. A koiné görög és az újszövetségi szövegkritika szakértője. Rendseresen jelen van The Society of Biblical Literature és The Evangelical Theological Society konferenciáin. Görög nyelvtan írt 1996-ban. Görög kódex kutató centrumot hozott létre, mikofilm és digitális adatbázissal. **Művei:** „The Relation of Adjective to Noun in Anarthous Construcion in the New Testament NT 26 (1984.) A Scripture Index to Moulton and Milligan's Vocabulary of the Greek Testament. Dallas Sem. 1988.

Reinventing Jesus: What the Da Vinci Code and Other Novel Speculations Don't Tell You, with 'J. Ed Komoszewski and M. James Sawyer. Grand Rapids: Kregel, 2006. "The Spirit's Role in Corporate Worship," in Who's Afraid of the Holy Spirit? An Investigation into the Ministry of the Spirit of God Today, Ed. Daniel B. Wallace. Biblical Studies Press, 2005. New English Translation. Senior Editor of New Testament Translation. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2004. The Basics of New Testament Syntax: An Intermediate Grammar. Grand Rapids: Zondervan, 2000. Greek Grammar Beyond the Basics: An Exegetical Syntax of New Testament Greek. [ExSyn] Grand Rapids: Zondervan, 1997.

Wallance, Howard 1948. Sydney Ausztrália – Tanult NSW Egyetem Ausztralia BA 1971. Harvard Egyetem ThD 1983. – Tanított United Theol. Coll 1983-tól. Sydney Egyetem 1983-tól. Szakterülete a héber Biblia. **Művei:** „Creation and Sabbath” Pacifica 1/3. (1988) The Eden Narrative HSM 32 Scholars 1985.

Walter, Nikolaus 1932. Wolfen Bitterfeld, Németország - Tanult Halle Egyetem ThD 1961. Habilitáció 1967-ben. Tanított Neumburg egyházi főiskolán 1964-86 között. Jéna teológiai fakultásán 1986-tól. Szakterülee az Újszövetség, apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** „Jewish-Greek Literature of the Greek Period” in The Cambridge History of Judaism, Cambridge UP, 1989. Fragmente jüdisch-hellenistischer Epik. Mohr, 1983. Fragmente jüdisch-hellenistischer Historiker. Mohr, 1976. Fragmente jüdisch-hellenistischer Exegeten. Mohr, 1975. Der Thoraausleger Aristobolos. Akademia, 1964.

Waltke, Bruce K. 1930 West New York USA NJ - Tanult Houghton Coll. BA 1952. Dallas Theol. Sem. THM 1956. Harvard Egyetem PhD 1965. Tanított Dallas Theol. Sem. 1958-76. Regent Coll. 1976-85 között. Westminster Theol Sem. 1985-91. Ásatások szakértője Gezer 1970. Szakterülete archeológia, héber Biblia, szemita nyelvek, szövegek és feliratok. **Művei:** „Samaritan Pentateuch ABD Dumbleday, 1992. Introduction to Biblical Hebrew Syntax 1990. Biblical Criticism, Historical, Literary and Textual 1974.

Walton, Bryan, 1600 k. Hilton – 1661 Chester, Anglia - Cambridgen tanult a Magdalene és a Petershous collegeban és Londonban lett anglikán pap. Parlamenti képviselő is volt, Oxfordban a királyhoz csatlakozott, aki támogatta a Poliglott Biblia tervét, mely 1645-ben jelent meg. Ezt követően egy 6 kötetes Poliglott kiadást tervezett amely 1654-1657 között készült el kilenc nyelven tartalmazta a Biblia szövegét. Egy Hetaglot lexikon készítésébe is fogott amely 1777-ben jelent meg. Chester püspöke lett 1660-ban. **Irodalom:** TODD, H. J., *Memoirs of the Live and Writtings of Walton Brian*. 2 kötet. London 1821.

Walton, John H. 1952. Philadelphia USA PA - Tanult Wheaton Grad. School MA 1975. Hebrew Union Coll. PhD 1981. Tanított Moody Bible Inst. 1981-től. Szakterülete a héber Biblia, mezopotámia tanulmányok. **Művei:** Ancient Israelite Literatur in its cultural Context. Zondervan, 1989. Obadiah – Jonah: A Bible Study Comm. Zondervan, 1982. Chronological and Background Charts of the Old Testament. Zondervan, 1978.

Wanke, Gunther. 1939 Salzburg, Ausztria -Teológiát Bécsben és Bonnban tanult 1957-62 között. Diplomáját Bécsben szerezte 1964-ben. Erlangenben habilitált 1970-ben Baruch próféta írásából. Tudományos asszisztens Erlangenben 1962-1972 között. Tanársegéd 1972-1976. Rendkívüli tanár 1976-1978 között. Az Egyetem alelnöke 1979-1986 között. Kiadója a Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft szaklapnak. **Művei:** Hebräisches und aramäisches Wörterbuch zum Alten Testament, hg. von G. Fohrer in Gemeinschaft mit H.W. Hoffmann, F. Huber, J. Vollmer und G. Wanke, Berlin-New York 1971, 1973. Jeremia. 1:

Jeremia 1,1-25,14, ZBK.AT 20,1, Zürich 1995. "Jeremia. 2: Jeremia 25,15-52,34, ZBK.AT 20.2, Zürich 2003".

Warren, Charles, 1840 Bangor – 1927 London, Anglia - Tábormok, brit királyi mérnök, a londoni metrórendőrség feje. Bangor-ban született, Caernarfonshire mellett, Wales tartományban és Sir Charles Warren tábormok fia volt. Bridgnorth-ban tanult, majd középiskoláit Shropshire-ben végezte. 1854-ben látogatta a kelta kollégiumot is. Innen a királyi katonai kollégiumba került Woolwichbe (1855–1857). 1857-ben szerezte meg a második diplomáját mint királyi mérnök. 1864-ben nősült, Fanny Haydon lett a felesége; és ebből a házasságából két fia és egy lánya született. Jámbor anglikán és lelkes szabadkőműves volt. 1859-től Gibraltáron dolgozott. 1865–1867 között segédoktató volt a katonai mérnöki akadémián Chathamben. 1867-ben ment Palesztinába, a Palesztin Kutatási Alap munkatársa. Ő vezette az első nagyobb ásatást Jeruzsálemben, ezzel új korszak kezdődött az város régészeti feltárásában. A legfontosabb felfedezése a vízvezeték volt, de számos alagutat is feltárt a templomhegy alatt. Segítette a Moabita kő felfedezését is. 1870-ben betegség miatt kénytelen volt visszatérni Angliába. 1871–1872 között Dovernél szolgált, és tanított a Gunnery iskolában Shoeburynessben (1872–1876). A gyarmatosítási hivatal speciális megízást adott neki, hogy keressen kapcsolatot Nyugat-Griqualanddel és a Orange szabad állammal. Ezt a feladatot a St. Michael és St. George (CMG) csapattal hajtotta végre 1877-ben. Részt vett a transke-i csatában (1877–1878), ő vezette a gyémántmezőn a lovas csatát és súlyosan megsebesült. Ennek ellenére szolgálatát elvégezte. Még számos speciális megbízást kapott Afrikában. 1880-ban visszatért Angliába és vezetője lett a katonai mérnöki akadémiának 1884-ig, de 1882-ban megszakította tevékenységét, mert a Sinai-ra küldték, hogy segítse Edward Henry Palmer professzor régészeti expedícióját. Felfedezte, hogy az expedíció tagjai kirabolják és legyilkolják a helybeli lakosokat. Erre hozta létre a helyiekből a Szt. Mihály és Szt. György kommandót, hogy igazságot szolgáltasson. 1883-ban az egyiptomi kormány számára egy harmadik kommandót is létrehozott. 1883-ban Szt. János érdemérem nagykeresztjével tüntette ki a jeruzsálemi lovagrend, 1884-ben a Királyi Társaság (Royal Society FRS) tagjává választotta. 1886-ban független liberális képviselő lett az angol parlamentben, majd a metrórendőrség vezetője. Victoria királynő arany jubileumának biztonságáért volt felelős 1887-ben. 1889-ben Szingapúrban szervezett csapatokat, és részt vett az afrikai búr háborúban is. **Régészeti publikációi:** *The Recovery of Jerusalem* (társszerző: WILSON, Ch., London 1871); *Underground Jerusalem*. London 1874; *The Temple or the Tomb*. London 1880; *On the Veldt in the Seventies*. London 1902; *The Survey of Western Palestine* (társszerző: CONDER, C.). London 1884.

Wasilewska, Ewa 1958. Gdansk, Lengyelország – Tanult Warsó Egyetem Archeológiai Intézetében MA 1982. Utah Egyetem Török tanulmányok 1989. Antropológiából PhD 1991. Dolgozott Utah Egyetem Antropológiai központjában 1986-tól. Ásatások szakértője Egyiptomban Alexandria 1981. Petra, Jordánia 1985. Szakterülete archeológia, és anatólia tanulmányok. **Művei:** „Organization and Meaning of the Sacred Space in Prehistoric Anatolia in Orientalic Lovaniencia Analacta (1992). „Archeology of Religion: Colors as the Symbolic Markers Dividing the Sacred from Profane” in Jour. of Prehistoric Relic. (1991).

Watson, Duane F., 1956. Watertown USA NY - Tanult Houghton Coll. BA 1978. Princeton Theol. Sem. MA teológiából 1981. Duke Egyetem PhD 1986. Tanított Ashland Theol. Sem. 1984-86-között Malone Coll. az újszövetség tanára 1989-től. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *Persuasive Artistry: Studies in New Testament Rhetoric in Honor of George A Kennedy* 50. ed. JSOT 1991. „1 Corintihans 10,23-11,1 in the Light of Greco-Roman

Rhetoric: The Role of Rhetorical Roman Rethoric: The Rolle of Rhetorical Questions JBL 108 (1989).

Watson, Nigel M. 1928. Wellington, Új Zéland - Tanított Orago Egyetem Új Zéland BA 1949. Cambridge Egyetem BA 1953. Princeton Egyetem PhD 1959. Tanított Újzélánd 1959-64 között. Melbourneben lelkész 1965-1992 között. Újszövetség és a kereszténység kezdeteinek tanára. Szerkeszti az Ausralian Bibl. Rev. 1973-92. Szakterület az Újszövetség. **Művei:** The First Epistle to the Corinthians. Epworth, 1992. Striking Home: Interpreting and Proclaming the New Testament. Epworth, 1987.

Watts, James W. 1960 Zürich, Svájc - Tanulmányait Ponoma Coll. BA 1982. South Bapt. Theol Sem MDiv 1985. Yale Egyetem PhD 1990. Tanított Yale Div. Shool 1987-90. Vendég professzor Hastings Coll. 1993-tól. Szakterület a héber Biblia. **Művei:** Psalm and Story: Insert Hymns in Hebrew Narrative JSOT Sup 139 (JSOT 1992). „Text and Redaction in Jeremiah’s Oracles Against the Nations’ CBQ 54 (1992).

Wead, David W. 1931 Austin USA MN - Tanult Basel Egyetem ThD 1968. Tanított Minnesote Bible. Coll. 1969-71. Emmanuel School of Relig. 1971-73. Johnson Bible. Coll. 1976-82. Milligan Coll. 1983-84. Szakterülete Újszövetség. **Művei:** The Literary Device of the Gospel of John reinhardt, 1970.

Wedderburn Alexander J.M. 1942 Edingburgh, Skócia - Teológiai tanulmányait 1942-es években Oxford 1964 BA és Edinburgh BD 1967 , egyetemein folytatta, és a doktorátusára Cambridge-ben PhD 1971 készült. Kutatóként megfordult Heidelberg és Göttingen egyetemein és tanított St. Andrews Egyetemen Skóciában. Durham Egyetemére hívták tanítani 1990-ben. Münchenben az Újszövetség tanár volt az evangélikus teológiai fakultáson 1994–2006 között. Nyugdíjba vonult 2006-ban. Kutatási területe Pál és a görög római világ kapcsolata. Az Újszövetség Jézus és Pál kutatások a kereszténység története Jézus halálának értelmezése az Újszövetségben, a történeti Jézus kutatás. **Művei:** 'Adam and Christ: an Investigation of the Background of I Corinthians 15 and Romans 5.12-21' (Maschinenschrift, Ph.D.-Dissertation für die Universität Cambridge, 1971). Paul and the Hellenistic Mystery-Cults: On Posing the Right Question in la soteriologia dei culti orientali nell’ Impero romano (EPRO, 1982.). The New Testament and Gnosis Essays in Honour of Robert McLachlan Wilson. T and T Clark 1983. Baptism and Resurrection: Studies in Pauline Theology against Its Graeco-Roman Background Tübingen: Mohr, 1987). Baptism and Resurrection (1987). The Reasons for Romans (1988) Paul and Jesus 1989. The Reasons for Romans (Studies of the New Testament and Its World; Edinburgh, 1988. Beyond Resurrection (London: SCM, 1999). A History of the First Christians London/New York, 2004).

Weder, Hans 1946 Diepoldsau, Svájc – Tanult Zürich Egyetem BD 1971. PhD 1977. Habilitált 1979-bem. St. Andrews Egyetem BPh 1974-ben. Tanított Zürich 1980-tól. Hermeneutikai Intézet tanára 1990-tól. Kiadja a Züricher Biblekommentare-t. Kiadja a NT Deutsch. Kommentár sorozatot Szakterülete Újszövetség. **Művei.** Ein Blicke ins Evangelium (1992). Neutestamentliche Hermeneutik (1986, 1989). Das Kreuz Jesu bei Paulus FRLANT 125 (1981).

Weigand, Peter A.M. 1935 Dresda, Németország - Tanult Heidelberg Egyetem ThD 1962. Tanított Münster Egyetem Újszövetségi szövegkutatás Intézetében 1962-68 között. Lelkész Kurhessen-Waldexck 1972-től. Kassel Egyetem tanít Újszövetségi tanszéken 1978-tól.

Szakterülete Újszövetség, apokrifok post-biblikus tanulmányok. **Művei:** „Zur Geschichte der Koptischen Bibelübersetzung” *Biblica* 50 (1969). „Zwei griechisch-sahidische Actahandschriften” in *Materialien zur neutestamentlichen Handschriftenkunde* (1969).

Weimar, Peter 1942 Mönchengladbach, Németország. – Teológiai és keleti nyelvek tanulmányait 1962-től Frankfurt/Main, München, Freiburg/Brsg., és Würzburg Egyetemén végezte. Diplomáját 1968-ban szerezte, Teológiai doktorátusát 1972-ben. Tudományos asszisztens 1968-tól Freiburg-ban. 1972-től Würzburg-ban. 1974-től az Ószövetségi biblikus teológia tanára Würzburg-ban. 1972- 1975 Frankfurt/Main katolikus teológiai fakultásán az ószövetségi tanszéken tanít. 1975-ben habilitált Würzburg-ban Ószövetségi egzegézisből. 1976-tól Ószövetségi egzegézis tanára Münsterben. Több alkalommal is vendég professzor Jeruzsálemben a Dormitio apátságban. **Művei:**

Untersuchungen zur priesterschriftlichen Exodusgeschichte, *fzb* 9 (1973). Exodus. Geschichten und Geschichte der Befreiung Israels, *SBS* 75 (1975) (E.Zenger-el). Untersuchungen zur Redaktionsgeschichte des Pentateuch, *BZAW* 146 (1977). Die Berufung des Mose. Literaturwissenschaftliche Analyse von Exodus 2,23-5,5, (1980). Die Meerwundererzählung. Eine redaktionskritische Analyse von Ex 13,17-14,31, *ÄAT* 9 (1985). Die Renaissancefresken im spätgotischen Chor des Reichenauer Münsters, *RTB* 10 (2002) (Együtt B.Konrad und G.Weimar)

Weinel, Heinrich, 1874 Vonhausen – 1936 Jena, Németország - Evagélikus teológus. 1900-ban tanár volt Berlinben, 1904-ben Bonnban, majd uo. 1907-től az ÚSz tanszék vezetője. 1925-től a szisztematikus teológia tanszéken tanított Jénában. A felnőttképzés elméletével is foglalkozott. Az ÚSz kortörténetét kutatta, főleg a kor szellemi áramlatait. **Művei:** *Die Wirkung des Gesitet und der Geister im nachapostolisch Zeitalter*. Freiburg 1899; *Die urchristliche u. die heutige Mission. Ein Vergleich* (RV 4,5). Tübingen 1907; *Die Stellung des Urchristentums z. Staat. Antrittsrede*. Tübingen 1907; *Der Talmud, die Gleichnisse Jesu u. die synopt. Frage:* *ZNW* 13 (1912), 117–132; *Erwiderung (auf Fiebigs Aufs.):* *ZNW* 13 (1912), 272; *Paulus u. Seneca*. Gütersloh 1917; *Paulus u. die Mystik seiner Zeit*. Leipzig 1918, ²1921; *Die Geschichtlichkeit Jesu (Quellenbücher der Volkshochschule)*. Langensalza 1920; *Die Echtheit der Paulinischen Hauptbriefe im Lichte des antignost. Kampfes*, in: *Festg. f. D. Dr. Julius Kaftan...* Tübingen 1920. 376–393;

Weinfeld Moshe, 1925, Nowy Sacz, Lengyelország - Tanulmányait szülővárosába kezdte, majd USA emigráció után PhD. Héber Egyetemen Jeruzsálemben fokozatot szerzett 1965-ben. Tanított Héber Egyetem 1961-73 között. California Egyetemen Berkeley-ben, 1973-ban docens, professzor 1978-ban. California Egyetemen San Diego-ban tanított, 1981-ben. A Princeton Egyetemről ment nyugdíjba 1993-ban ebben az évben Ben-Zvi díjat kapott. 1994-ben Izrael Díjat kapott biblikus kutatásaiért. Kutatási témái a szövetség Izraelben és a közel keleten. Izrael földje a Bibliában, Qumrán szekta szervezete, és halakaja. Zsoltárok Izraelben és a keleti költészet. Jeruzsálem politikai és spirituális főváros. A messiási eszme kikristályosodása Ezekiás király idején. **Művei:** *From Joshua to Josiah, Decisive Periods in the History of Israel*. Jerusalem, 1991. *A Commentary on Deuteronomy, Chapters 1-11*. New York, 1991. *Prayer and liturgical practice in the Qumran sect*. In: *The Dead Sea Scrolls: Forty Years of Research* (University of Haifa, March 20-24, 1988), eds. D. Dimant and U. Rappaport, Leiden, E.J. Brill, and Jerusalem, Yad Izhak Ben-Zvi, (1992). *The Promise of the Land, The Inheritance of the Land of Canaan by the Israelites*. Berkeley/Los Angeles/Oxford, (1993). *Jerusalem, a political and spiritual capital*. *Proceedings of the Symposium on Capital Cities, Urban Planning and Spiritual Dimensions*. Jerusalem, 1996.

Weinhart, Benedikt, 1818 Kempten – 1901 Freising, Németország - Katolikus teológus. 1836-ban Münchenben a katolikus teológiai fakultáson tanult. Az érdeklődését felkeltették Nicholas Patrick Stephen Wiseman angol tudós, későbbi bíboros írásai, amelyeket *A tudomány és a kinyilatkoztatás között* címmel egy barátjával együtt németre fordított. 1840-ben pappá szentelték, 1842-ben doktorált a müncheni egyetemen. Sokirányú tevékenysége nem csak a homiletikára, dogmatikára, vallás- és morálfilozófiára terjedt ki, hanem a helyi líceumban hébert is tanított. 1846-ban Freisingenben átvette a dogmatika tanítását, 1847–1849 között vallási párbeszédet vezetett és egyháztörténelmet tanított a müncheni teológiai fakultáson. ÚSz-i fordítása és magyarázatai a Vulgátából maradtak fenn. **Művei:** *Das NT unseres Herrn Jesus Christus. Nach der Vulgata übers. und erkl.* Freisingen 1865, ²1899, halála után: *Das NT unseres Herrn Jesus Christus.* Mainz ³1916; HANEBERG, D. B. (szerk.), *Gesch. der bibl. Offenbarung als Einl. in's alte und neue Testament.* Regensburg ⁴1876; *Erlösung*, in: Wetzler-Welte IV. Freisingen 1886. 798–816.

Weippert Helga 1943-1988 Németország - Szakterülete az archeológia **Művei:** , *Handbuch der Archäologie*, Bd. II/1, Palästina in vorhellenistischer Zeit, 1988, Unter persischer Herrschaft. 52. Schöpfer des Himmels und der Erde : ein Beitrag zur Theologie des Jeremiabuches. Katholisches Bibelwerk / 1981. Unter Olivenbäumen : Studien zur Archäologie Syrien-Palästinas, Kulturgeschichte und Exegese des Alten Testaments : Gesammelte Aufsätze Festgabe 2003. Alter Orient und Altes Testament Münster, Ugarit-Verlag, 2006.

Weiser, Alfons 1934 Woelfesgrund, Németország - Tanult Würzburg Egyetem ThD – Tanított Theol Coll. Vallendar Németország az újszövetségi szövegmagyarázat tanára 1970-től. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *Die Apostelgeschichte*, 2 kötet OTK 1981, 1985. *Die Knechtsgleichnisse der Synotischen Evangelien* 1971. *Was die Bibel Wunder Nennt* (1985).

Weiss, Bernhard, 1827 Königsberg – 1918 Berlin, Németország - ÚSz-professzor. 1857-ben Berlinben, 1887–1896 között Königsbergben tanított. 1887-ben Berlinben a belső misszió hivatalának irányítója volt. A csodát teljes egészében ki akarta iktatni az ÚSz-ből, az evangéliumok szavahihetőségét nem fogadta el. ÚSz-i vallástörténetet oktatott. A két-forrás-elméletét vallotta Holtzmann ellenében. Számos kommentárja született. **Művei:** *Das Mc und seine synoptische Parallelen.* Basel 1872; *Die Quellen des Lk.* Stuttgart 1907; *Die Quellen der synoptischen Überlieferung.* Leipzig 1908; Kommentárai a Meyer-sorozatban jelentek meg. Mt, Mk, Lk, Jn, Róm, Tim, Tit, Zsid, Jak – Stuttgart 1883–1910; *Das Leben Jesu.* Stuttgart 1892.

Weiss, Herold D., 1934 Montevideo, Uruguay – Tanult Andrews Egyetem MA 1957. Duke Egyetem PhD. 1964. Tanított Andrews Egyetem 1961-69. St. Mary's Coll 1969-től. North Bapt. Theol. Sem 1982-től. Szakértő ásatásoknál Kafarnumban 1980-ban és 1982-ben. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** „The Sabbath in the Fourth Gospel JBL 1991. „Philo on the Sabbath” *Studia philonica Ann.* 1991. *Paul of Tarsus: His Gospel and Life* Andrews UP. 1986.

Weiss, Johannes, 1863 Kiel – 1914 Heidelberg, Németország - Evangélikus teológus. 1882-ben Berlinben végzett gimnáziumot, teológiát pedig Marburg, Berlin és Göttingen evangélikus teológiai fakultásain tanult. 1888-ban Göttingenben ÚSz-i egzegézisből habilitált. 1908-ban Heidelbergbe került, titkos egyházi tanácsos is lett. 1911-ben intézetet alapítottak Palesztinában, 1911–1912-ben ennek dékánja volt. Legnagyobb műve a Barnabás-levél kritikai vizsgálata, amelyben számos redakció nyomát fedezte fel (1,1–5.7.8; 2,10; 3; 4,1–8;

5,1.2; valamint a 7,7–9,5) és zsidó–keresztény polemikus iratnak tartotta. Véleménye szerint a pogány-kereszténység tipológiai egzegézisének ihletője Nerva császár volt, akinek szellemi légköre meghatározta Pál gondolkodását is, a zsidó levelet viszont Vespasianus császár korába datálta. ~ Albert Schweitzer óta először foglalkozott Jézus prédikációinak apokaliptikus jellegével, és ezzel harmadszor állította vagy-vagy döntés elé a Jézus-életkutatókat: vajon Jézus tanítása eszkatologikus-e vagy sem. Szereinte Jézus jövőbeni messiásságát az életében megkérdőjelezték, de az evangéliumok nem az első generációs keresztények alkotásai. Ezzel az állításával a vallástörténeti iskola ellen támadt. Azt állította, hogy a kereszténységet csak eszkatologikus zsidó messiási mozgalomból lehet megérteni, amely alapvetően zsidó prófétai mozgalom leszármazottja. Nem érthető meg a párhuzamos szinkretikus hagyományból. Szerinte Márk evangéliuma a legrégebbi (*Das älteste Evangelium*, 1903), és a szinoptikusok esetében a kettős-forrás-elméletet vallotta. Kutatta a szöveg előtti irodalmi formulák tükröződését az evangélium szövegében. Az egész ÚSz-et elemezte, hogy a formatörténeti módszert – melyet Rudolf Bultmann és Karl Ludwig Schmidt vitt tovább – következetesen alkalmazza minden egyes perikópa vizsgálatára. Felfigyelt arra, hogy Jézus imáiban arám formulák fedezhetők fel. Pál kutatásában a hellenisztikus filozófia nyomait kereste, főleg a sztoicizmust és a sztoikus diatribet azonosította Pál leveleiben. Úgy vélte, az Efezusi levelet a Corpus Paulinum összeállítója szerkesztette. **Művei:** *Die Predigt Jesu v. Reiche Gottes*. Göttingen 1892; *Die Nachfolge Christi u. die Predigt der Ggw.*, Göttingen 1895; *Paulinische Probleme. Die Chronologie der paulinischen Briefe*: ThStKr 68 (1895), 252–296; *Die christliche Freiheit nach der Verkündigung des Apostels Paulus*. Göttingen 1902; *Das älteste Ev. Ein Btr. z. Verständnis des Mk u. der ältesten ev. Ueberl.* Göttingen 1903; *Die Offenbarung des Johannes. Ein Btr. z. Lit.- u. Religionsgesch.* (FRLANT 3). Göttingen 1904; *Jesus im Glauben des Urchristentums*. Tübingen 1910; *Der Erste Korintherbrief*. KEK 5. Göttingen 1909; *Das Urchristentum*. Göttingen 1917; *Die Predigt Jesu v. Reiche Gottes*. Göttingen²1900.

Weisse, Christian Hermann, 1801 Lipcse – 1866 Lipcse, Németország - Evangélikus teológus, késő idealista filozófus. Jogot, filozófiát, művészetet és irodalmat tanult. 1823-ban magántanár, 1845-től professzor Lipcse egyetemén. Hegeliánus kritikával küzdött az evangéliumi kritika fő alakja, David Friedrich Strauss hagyomány-elmélete ellen, és az evangéliumok szavahihetőségét védelmezte. ~ megkísérelte a történeti Jézust rekonstruálni az evangéliumi történetből, ehhez Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher filozófiáját és a Papiász tudósítását használta fel. Ő alkotta meg az evangéliumi hagyomány magyarázatára a két-forrás-elméletet, amelyet ő maga módosított is. A héber mondásgyűjteményből a Máté-evangélium beszédforrását állította elő, amelyet korábban Schleiermacher és Márknak nevezett. Weisse szerint Márk evangéliuma az első hiteles emlékezés Jézus életére, amelyet a Péter tanítványának számító Márk-János rögzített. A kánoni Máté- és Lukács-evangélium szerinte ebből fejlődött ki. Ezt a szinoptikus hagyományt Johann Gottfried Herder elméletére alapozta és ennek következtében a tübingeni iskola elvetette a Griesbach-féle szinoptikus elméletet, amelyet a katolikus biblikusok sokáig vallottak. Karl Lachmann, Georg Christian Storr és Christian Gottlob Wilke kutatókkal együtt megalapozta a Márk elsőségének elméletét. 1856-ban összeütközésbe került Heinrich Ewalddal, aki a kánoni Márk-evangélium keletkezésének elméletét egy és-Márkra alapozta, és ehhez társította a mátéi és lukácsi saját anyagot. Támadta Karl Georg Bretschneider elképzelését és az elbeszélések különbözőségeire hívta fel a figyelmet. A szinoptikusok mögött közös alapíratot keresett, és a János-evangélium apostolisága ellen szólt. A Mt 16-18f. hitelességét kétségbevetta, és arra gondolt, hogy Gal 4,4.5a.6a nem lehet páli eredetű. Az evangéliumokban használt „emberfia” jézusi felségcímet igyekezett a Dániel 7f-re visszavezetni, véleménye szerint ezt Jézus önmagára használta. Pál leveleinek műfajait vizsgálta ~ azt tartotta, hogy a 2Kor voltaképpen a harmadik levél

Korinthusba. Az 1Tessz és a Fil levelet hitelesnek fogadta el, sőt a Róm, Gal, Fil és Kol leveleket is, bár azt állította, hogy szövegük megromlott. Elméletében a formális irodalomkritikát alig használta. A görög mitológia-elméletet ismételte és megfogalmazta a mítoszmagyarázat elméletét, amely szerint a mítosz magyarázatát a szövegben ritmus nélküli szakaszok jelzik, melyek az adott történeti pillanat improvizációinak jelei. Véleménye szerint a gonosz is szerepe van a történelem fejlődésében, ezért a bűnbeesés egyben előrelépés is volt. Isten kihasználja az örök természetet, így Jézus Krisztus istenségét teista módon képzelte el, és nem személyes Isten formájában. 1838-ban kezdett távolodni a hegelianizmustól, és azt hirdette, hogy a gondolkodás szabadságát a porosz államnak is el kell fogadnia, metafizikai panteizmust hirdetett, illetve az egyén szabadságát hangsúlyozta. **Művei:** *Die Glaubwürdigkeit der ev. Gesch. Zugl. eine Kritik des Lebens Jesu v. Strauß f. theol. u. nicht theol. Leser dargest. v. A. Tholuck.* Hamburg 1837; SULZE, E. (szerk.), *Kritik der paulinischen Briefe an die Galater, Römer, Philipper u. Kolosser.* Leipzig 1867.

Weissenburg, Otfried von OSB, 790 Weissenburg – 875 ?. Németország - Hrabanus Maurus iskoláját látogatta Fuldában, majd 825-ben a wiessenburgi kolostorba került. Evangélium-harmóniát állított össze délfrank dialektusban *Liber evangeliorum theodische conscriptus* címmel a Vulgata alapján. Ebből az egyházi perikópáknak megfelelő szakaszokat válogatott, amelyekhez kommentárt is illesztett. Felhasználta Beda, Alkuin, Rabanus Maurus és Paschasius Radbertus kommentárjait. A szimbolikus, a morális és a tipológiai egzegézist művelte. Nemcsak Jézus történetét akarta előadni, hanem annak teológiai jelentését is. Számos latin nyelvű költeménye is ránk maradt, amelyekben Juvencus, Arator és Prudentius hatása fedezhető fel. **Művei:** In Codex V Vindobonensis 2687-ben maradtak meg.

Weitenauer, Ignaz SJ, 1709 Ingolstadt – 1783 Salem, Németország - Költő, egzegéta, filológus és orientalista. 1724-ben belépett a jezsuita rendbe, a rend eichstätti gimnáziumában tevékenykedett. 1753-ban átvette Innsbruckban a filozófiai és keleti nyelvek tanszékét. A jezsuiták feloszlata után ciszterci apátságba ment Salembé, ahol irodalmi munkásságot folytatott, keleti nyelveket kutatott és retorikát tanított. Lírai és drámai költeményekkel foglalkozott (vallásos énekek, énekes játékok, szomorújátékok és komédiák). A 18. sz.-i jezsuiták közül a klasszikus francia vonalhoz tartozott, a rend legjobb drámai szakértője volt. A német nyelv iránti aggodalmából született meg az első retorikakönyv és helyesírási szótár. Írt bibliai lexikont is, a bibliai nyelvek megértését szolgáló könyvet, és készített Biblia-kiadást kifejezetten homiletikai céllal. **Művei:** *Novae Grammaticae biblicae methodus.* Innsbruck 1756; *Modus addiscendi intra brevissimum tempus Linguas, Gallicam, Italicam, Hispanicam, Graecam, Hebraicam, et Chaldaicam, ut ope Lexici explicare queas.* Innsbruck 1756; *Symbolica, epigrammata, lapidaria.* Libri III. Innsbruck 1757; *Liber Psalmorum, ex Hebraicis Graecisque fontibus, ad mentem Vulgatae Latinae et Sermonis et latini consuetudinem dilucide explicatus, A. Haysdorf, I. Zauner u.a., Theses de Linguis Sacris, hebraica, chaldaica, syriaca, et graeca.* Innsbruck 1758; *Lexicon biblicum, in quo explicantur Vulgatae vocabula et phrases, quaecumque propter linguae hebraicae graecaeque peregrinitatem injicere moram legenti possunt. Ad usum eorum omnium, qui absque magnorum voluminum ambagibus Divinae Scripturae Textum et Contextum injicere, et verbum Dei solide populo proponere desiderant. Accedunt summaria capitum omnium totius codicis divini.* Innsbruck 1758, Velence 1760, 1759; *Hierolexicon linguarum Orientalium, Hebraicae, Chaldaicae, et Syriacae. In quo Radices imperfectae ones integrantur; Heemantica a Radicibus Ad ordinem alphabeticum revocantur; et cujusque harum linguarum Grammatica intra paucissimas horas absolvitur.* Innsbruck 1759; *Apologiae Forosempronensis ex Italico sermone in germanicum translatae* Libri IV. Innsbruck 1761; *Hexaglotton geminum, docens linguas, Gallicam, Italicam, Hispanicam, Graecam,*

Hebraicam, Chaldaicam, Anglicam, Germanicam, Belgicam, Latinam, Lusitanicam, Syriacam; ut intra brevissimum tempus, ope Lexici, omnia explicare discas. Accessit ubique Appendix de Pronunciatione harum XII linguarum. Innsbruck 1762–1772 (1776); *Poesis hebraica, publicae disputationi submissa a P. F. Casimiro Mezger...* Innsbruck 1765; *Prophetae maiores et minores, cum Metaphrasi ex hebraicis, chaldaicis, et graecis fontibus.* Innsbruck 1768; *Job, Psalmi, Salomon et Siracides ex hebraicis graecisque fontibus ad mentem vulgatae commentario literali dilucide explicati.* Innsbruck 1768; *Sancta IV Evangelia et Acta Apostolorum e Syriacis graecisque fontibus, ad mentem vulgatae et latine sermonis consuetudinem. Sensu literali dilucide explicati.* Innsbruck 1769; *Epistolae Paulinae ceteraque canonicae cum Apocalypsi e graecis et syriacis fontibus ad mentem vulgatae et latine sermonis consuetudinem.* Innsbruck 1769; *Dominici Ludovici e Societate Jesu Carmina et inscriptiones ad usum scholarum. Post Editionem Neapolitanam novam pro Germania emendatiorem curavit ac praefatus est J. W.* Innsbruck 1769; *Biblia sacra utriusque Testamenti, e linguis primaevis ad mentem vulgatae sensu literali per metaphrasin et commentarios dilucide explicata ab I. W.* Innsbruck 1773.

Welch, John SJ, 1925 Kansas City, Missouri (USA) – 2002 Róma Olaszország -, 17 évesen lépett a jezsuita rendbe 1942-ben, pappá szentelték 1955-ben, a három klasszikus nyelvet, 1962-ben fejezte be tanulmányait a philadelphiai egyemen filológiai disszertációval, amely az indoeurópai nyelvek vokalizációjával foglalkozott. Maximiliam Zerwick utódként hívták az Istitutum Biblikumba tanítani Rómába. Befejezte elődjének, P. Welchnek a *Grecitas Biblica* kézikönyvét. Kitűnő kapcsolatot tudott kiépíteni a szemináriumokon hallgatóival. Kevésbé szeretett doktori téziseket vezetni, de szívesen véleményezett angol nyelvű disszertációkat és segítette a hallgatókat az irodalom összegyűjtésében. 65 évesen emeritus professzor lett és átköltözött Bellarmin Róbert kollégiumba, Rómába. Ekkor a pasztorális aktivitását élénkítette fel, majd váratlanul 77 éves korában meghalt.

Wellhausen, Julius, 1844 Hameln – 1918 Göttingen, Németország - Orientalista, egzegéta és történész. A hannoveri líceumot látogatta, 1862-től Göttingenben tanult teológiát. Feltehetően a legnagyobb hatással Heinrich Ewald (1803–1875) volt rá, aki nagyon szigorú és pontos héber, arám és arab filológiát tanított, széles történeti háttérrel. 1870-től tanár lett Göttingenben, 1872-ben professzor az ÓSz tanszéken Greifswaldban, 1882-től tanár a szemita nyelvi tanszéken Halléban és 1885-től Marburgban. 1892-től a tudományos akadémia tagja. Keményen polemizált Eduard Meyerrel, akinek egyetemes történeti perspektívája idegen volt számára, ~ nem szerette a vallástörténeti iskolát. Az ékírásos szövegek kutatásaival szemben nagyon tartózkodó volt. Műveit folyamatosan továbbírta, néha korábbi önmagának is ellentmondva. Egyformán tartották ÓSz- és ÚSz-kutatónak, arab és iszlám szakértőnek. Az ÓSz-ből legismertebbek a szövegkritikai tanulmányai (Sám) és a Pentateuchus forráskritikája. Ebben a kérdésben aprólékos vitákat folytatott az okmányelmélet újabb képviselőivel: Eduard Reuss, Karl Heinrich Graf, Abraham Kuenen és Wilhelm Vatke professzorokkal. A papi forrással kapcsolatban elismerte, hogy az nem a Pentateuchus alapirata, ahogyan azt még Nöldeke gondolta, hanem a deuteronomista iskola átdolgozása utáni kultuszcentralizáció terméke. K. H. Graf (1815–1869) után ~ újabb okmányelmélettel állt elő, ez lett a „Graf–Wellhauseni” elmélet: „JEDP”– Jahvista 950, Elohista 800, ősi Deuteronomium 7. századi, a Papi forrás pedig 550 körüli, vagyis a fogság idejéből való, de későbbi kiegészítésekkel. A prófétákkal szembeállította a törvényt, őket másodlagosnak tartotta. 1878-ban az ÓSz történetkutatásában forradalmat hozott a *Prolegomena zur Geschichte Israels* (Izrael története) c. könyve, amely valójában az izraelita kultusz története, ezzel heves kritikákat váltott ki. Műve nem történetfilozófia, ~nél a forráskritika és a történeti szintézis önmagában egészet alkotnak, sőt a történelmet soha sem tekintette a szellem megjelenésének, nála a

folyamat végén a törvényi szabályozás állt. Kevésbé ismert keresztény körökben, hogy megvizsgálta a formakritika módszerével a Koránt is, ami kevesebb eredményt hozott, mint Nöldeke munkája. A *Reste arabischen Heidentums* (Az arab pogányság maradványa) c. munkája az ősi arab keleti kultúra egyik legjobb összefoglalója. Filozófiai és szociológiai spekulációi a vallás fejlődésről nem mindig voltak megalapozottak. A legjobb arab tanulmányai: *Das arabische Reich und sein Sturz* (Az arab birodalom és bukása, 1902), valamint a *Bibel der Islamwissenschaft* (Az iszlám-tudomány Bibliája, 1903), ez utóbbi alapvető mű lett. Ebben tett ÓSz-i utalásai nincsenek összhangban más, ide vonatkozó ÓSz-i tanulmányaival. Később fordult az ÚSz-kutatás felé. Evangélium-kommentárja igen érdekes olvasmány (először 1903–1908), de sok vitát keltett. Ennél meghatározóbb *Einleitung in die ersten drei Evangelien* (Bevezetés az első három evangéliumba; 1905), amely érdekes nyelvi és szerkesztési megfigyeléseket mutatott, többek között az arameizmusokat, és a Q forrást illetően sokáig a viták központjába volt. Rudolf Bultmann egyik legnagyobb hatású írása a szinoptikus hagyomány történetét mutatta be. ~ a *Geschichte der synoptischen Tradition* (A szinoptikus hagyomány története; 1931) c. írásában szintén előterjeszti Bultmann alternatívájaként a maga elméletét. **Művei:** *De gentibus et familiis Judaeis quae 1. Chr. 2. 4. enumerantur*. Göttingen 1870; *Theses quas summe venerabilis theologorum ordinis auctoritate atque consensu in academia Georgia Augusta ad licentiati in s. s. theologia gradum rite capessendum d. IX. m. Julii a. MDCCCLXX hora XI publice defendet Julius Wellhausen de repetentium collegio*. Göttingen 1870; *Der Text der Bücher Samuelis untersucht*. Göttingen 1871; *Die Phariseer und die Sadduzäer. Eine Untersuchung zur inneren jüdischen Geschichte*. Greifswald – Bamberg 1874; *Die Zeitrechnung des Buchs der Könige seit Theilung des Reichs, Jahrbücher für deutsche Theologie* 1875; BERLIN, J. W. (szerk.), *Einleitung in die Heilige Schrift. Erster Theil. Einleitung in das Alte Testament*. Berlin 1878; *Geschichte Israels*. 2 kötet. I. Berlin 1878; *Die kleinen Propheten*. Berlin 1892; *Israelitische und jüdische Geschichte*. Berlin 1894; *The Book of Psalms...* Leipzig – Baltimore – London 1895 (ún. „szivárványbiblia”); *Der arabische Josippus, Abhandlungen der Kgl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen*. Berlin 1897; HAUPT, P. (szerk.), *The sacred Books of the Old and the New Testament. A new English translation*. 14. rész: Wellhausen jegyzetei: *The Book of Psalms. A new translation. With explanatory notes and an appendix on the music of the ancient Hebrews*. London – New York 1898; *Skizzen und Vorarbeiten*. 6. füzet. 1. *Prolegomena zur ältesten Geschichte des Islams*. 2. *Verschiedenes*. Berlin 1899; *Das arabische Reich und sein Sturz*. Berlin 1902; *Das Evangelium Marci übersetzt und erklärt*. Berlin 1903; *Das Evangelium Matthaei übersetzt und erklärt*. Berlin 1904; *Das Evangelium Lucae übersetzt und erklärt*. Berlin 1904; *Einleitung in die drei ersten Evangelien*. Berlin 1905 (második átdolgozott kiadás: Berlin 1911); *Israelitisch-jüdische Religion*, in: HINNEBERG, P. (szerk.), *Die Kultur der Gegenwart (...)*, 1. rész. IV. szakasz: *Die christliche Religion mit Einschluß der israelitisch-jüdischen Religion*. Berlin – Leipzig 1905. 1–40 (1909); *Über den geschichtlichen Wert des zweiten Makkabäerbuches, Nachrichten...* Göttingen 1905. 117–168; ThB 27. München 1965.

Welte, Benedikt, 1805 Ratzenried – 1885 Rottenburg, Németország - Katolikus teológus. Teológiai és orientalisztikai tanulmányait Tübingenben és Bonnban végezte. 1833-ban pappá szentelték, 1836-tól ÓSz-i egzegézist tanított. 1836–1856 között számos cikket írt a tübingeni *Theologischen Quartalsschriftenbe*, legtöbbször ÓSz-i témákban. 1840-ben tudományos műveit a *Historisch-kritische Einleitung in die Schriften des A. T.* nyitotta. Konzervatív egzegéta volt, főleg Jób könyvének magyarázata kapcsán. Munkásságának központjában a Benjamin Herder által megálmodott *Encyclopädie der katholischen Theologie* (A katolikus teológia enciklopédiája) állt. Más katolikus teológusokkal és orientalistákkal együtt, Heinrich Joseph Wetzterrel átvette a kiadás előkészítését és számos szócikket írt bele.

Tudományos munkái mellett lekipásztori és a hittani képzéssel kapcsolatos kérdésekkel foglalkozott. **Művei:** DREY – KUHN – HEFELE és mások (társszerkesztők), *Theologische Quartalschrift* 23–38. évf., Tübingen 1841–1856; *Nachmosaisches im Pentateuch beleuchtet*. Freiburg 1841; *Anzeige der Feier der fünfundzwanzijährigen Regierung Seiner Majestät des Königs Wilhelm von Württemberg*. Tübingen 1841; HERBST, J. G. (társszerző), *Historisch-kritische Einleitung in die Heiligen Schriften des A. T.* 2 rész. Freiburg 1840–1844; ebben 4. kötet: *Specielle Einleitung in die deuterokanonischen Bücher des Alten Testaments*, Freiburg 1844; WETZER, H. K. (társszerző), *Wetzer und Welte's Kirchenlexikon oder Enzyklopädie der katholischen Theologie und ihrer Hilfswissenschaften*. 12 kötet. és mutatók. Freiburg 1846–1860; WETZER, H. K. (társszerző), *Wetzer und Welte's Kirchenlexikon oder Enzyklopädie der katholischen Theologie und ihrer Hilfswissenschaften. In neuer Bearbeitung, unter Mitwirkung vieler katholischer Gelehrten, begonnen von Josef Kardinal HERGENRÖTHER, fortgesetzt von Dr. Franz KAULEN*, 12 kötet és mutatók. Freiburg ²1882–1903; fordította: *Lebensbeschreibung des Heiligen Mesrop*. Tübingen 1841; *Das Buch Job*. Freiburg 1849.

Wenham, David 1945 Oxford, Anglia - Tanult Cambridge Egyetem MA 1970. Manchester Egyetem PhD 1970. Tanított India Union Bibl. Sem. 1974-79. Tyndale House Gospel projekt. 1979-86 között. A Gospel Projekt vezetője 1-6 kötet. 1980-86. Wycliffe Hall 1983-tól Tutor 1979-89 között. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** The parables of Jesus (IVP 1989). The Rediscovery of Jesus' eschatological Discourse JSOT 1984. „Paul”s use of Jesus Tradition: Tree Samples in Gospel Perspectives JSOT 1984.

Wenham, Gordon J., 1943 Cambridge, Anglia – Cambridge MA 1969. London Egyetem King's Coll. PHD 1970. Tanított Queen's Egyetem Belfast 1970-81 között. Szemita studiumok vezetője. 1979-85 között. Szakterülete a héber Biblia. **Művei:** The Book of Leviticus New Intl. Comm on OT. Eerdmans, 1979. Numbers: An Introduction and Commentary Tyndale OT. Comm. IVP 1981. Jesus and Divorce (Thomas Nelson 1985.)

Werfel, Franz, 1890 Prága – 1945 Beverly Hills, Ausztria/USA - Osztrák költő és regényíró. 1911–1914 között kiadói lektor volt, 1914–1915-ben a kelet-galíciai fronton harcolt, 1917-ben Bécsben a hadi sajtóarchívum munkatársa lett. 1936-tól író, előbb Francia.-ba, majd az USA-ba menekült. Himnikus versket írt, első kötete, a *Der Weltfreud* (A világ barátja 1911). Regényei katolikus körökben hagytak mélyebb nyomot. Legismertebbek a zsidó és keresztény megváltástannal és misztikával kapcsolatos művei. *A Musza Dag negyven napja* (1933) az örmény holocaustnak állít emléket. *A Höret der Stimme* (Halljátok az ígét!; 1937) Jeremiás próféta életregénye, a *Das Lied von Bernadette* (Bernadetről, a lourdes-i látnokról; 1842) az isteni tanok és a hitetlen világ konfliktusának bemutatása. Legkülönösebb írása, a *Der Stern der Ungeborenen* (A meg nem születettek csillaga; 1946) vallási fikciós regény, amely egy uniformizált világban játszódik, ahol csak a katolicizmus és a zsidóság maradt fenn – ebben saját metafizikus elméletét tárta az olvasó elé. A Bibliai ihletésű irodalom képviselője. Elsőként értelmezi irodalmi módszerekkel újra a profétizmust. **Művei:** *Az elsikkasztott mennyország*. H.n. 1941; *A kísértés* h.n. 1913; *Pál a zsidók között* h.n. 1926; Gyűjteményes kiadása: *Gesammelte Werke* 13 kötet Frankfurt am Main 1948–. **Irodalom:** MCGOWAN, F. *Bibliography, Works Published 1911–1950*, in: FOLTIN, L. B. (szerk.), *F. W. 1890–1945*. Pittsburgh 1961. 96–102; FOLTIN, L. B., *F. W.* Stuttgart 1972. 1–16.

Wesley, Charles, 1707 Epworth – 1788 London, Anglia - Lelkész, a metodista egyház alapítója, jelentős egyházi énekszerző. A londoni Westminster iskolában tanult. 1726-ban belépett az oxfordi Christ Church College-ba, nagy hatással volt társaira, még zárandoklatra is rávette őket, ezért jámbor csapatuk hamar gúnyolódás tárgya lett Oxfordban. Mivel a

jámborságukba meglehetősen nagy módszerességet vittek, „methodisten”-nek nevezték őket. 1735-ben diakónussá szentelték. Az emberbarát parlamenti képviselő, James Edward Oglethorpe titkára lett, aki Georgia államban angol kolóniát alapított és ennek első vezetőjévé nevezték ki. Husziták és pietisták menekültek ide, akiket ~nek kellett egységre kellett hoznia. 1736-ban a kolónia vezetője és ~ között megromlott az együttműködés, ezért visszatért Londonba és plébános lett Islingtonban. A pietista husziták hatására mélyebben tanulmányozta a megváltást és az istentelenek megigazulása lehetőségének kérdéseit a kegyelem által. Ez a 16. sz.-i teológiai mozgalmakban újra és újra előkerült kulcsprobléma volt. Luther Márton Galata-kommentárja hatására megerősödött benne „a hitetlenek üdvözülésének lehetősége kegyelem által” tanítása, mely ütközött a „nyilvános megtérés” halléi tanával. Úgy gondolta, hogy a szeretet, az isteni gondviselésbe vetett hit és az üdvösség reménye kell hogy áthassa az embert, akinek a megigazulása Krisztus kezében van. 1740-ben evangelizációs útra indult Walesbe, majd 1747–1848-ban Írországba. Sokáig Bristolból szervezték a missziót, végül Londonban alakítottak ki központot. 1778-ban megnyitották Londonban a City Road Chapelt, amely máig a központjuk. 6000 egyházi éneket hagyott maga után, amelyek minősége nagyon változó, de mindegyik mély érzéseket közvetített. 1784-ben testvére, John Wesley Amerikában politikailag önálló közösséget alapított. **Művei:** *Hymns and Sacred Poems, by John and Charles Wesley.* London 1739; *The Life of Faith, exemplified in the eleventh Chapter of St. Paul's Epistle to the Hebrews.* London 1740; stb. Ezenkívül megszámlálhatatlan költemény és prédikáció szerzője.

Wesley, John 1703 -1791 Anglia - Teológiai tanulmányait puritán lelki képzés után Oxfordban kezdte 1725-ben és hallgatókat gyűjtött maga köré, akiket módszeresen a mélyebb vallási élete vezetett, innen kapták a „methodista” nevet. 1735-ben bátyjával Charles-al (1707-1788) Georgiába utaztak, hogy megtérítsék Amerikát, az úr során Morva husziták kapcsolódtak hozzájuk. 1738-1739-ben erőteljes volt a huszita hatás, saját közösségét 1739-től kezdte formálni, 1784-ben különültek el az Episcopalis egyháztól. Négy kötetes prédikáció gyűjteménye egyben az Újszövetségi magyarázatoként is szolgál. A Bibliát kizárólagos hitforrásnak tekintette, melynek a legjobb magyarázóit az ókeresztény egyházatyák voltak. Ez azt jelentette számára, hogy a teológiai szempontok soha nem szorulhatnak háttérbe a magyarázat során. Az üdvösségre vonatkozó tanítás megértése alapvető hermeneutikai elvvé vált nála. Úgy kell beszélni, mintha próféciát mondanánk. A szószerinti értelmet kereste és az nem mondhatott ellen más bibliai szövegnek, vagy helynek. **Művei:** *Explanatory Notes Upon the New Testamnt.* Pabody, 1986. *The Works of John Wesley.* Oxford, 1984.

Westcott, Brooke Foss 1825 Birmingham – 1901 Auckland, Anglia - Exegéta. Tanulmányait King Edward VI School-ban kezdte, Birmingham-ben jó barátságba került Joseph Barber Lightfoot-al is. 1844-ben ösztöndíjat kapott Trinity College, iskola társa volt Lightfoot valamint E.W. Benson és F.J.A. Hort is Cambridge-ben. 1846-47-ben kiemelkedő görög tudásáért Sir William Browne érmet kapott. 1849-ben latin dolgozatával szerezte meg a BA fokozatot Cambridge-be. 1851-ben jelenik meg a görög evangélium harmóniája. 1855-ben jelenik meg az Újszövetségi kánon története c. munkája. 1859-től tanított a Trinity College Cambridgeben első meghatározó munkája a csodákról jelent meg. A Biblia az egyházban c. munkája (1864) az angol Biblia története (1869) jelent meg. Igen jelentős munkája az evangéliumok feltámadási elbeszéléseit elemzi (1866). A korabeli német exegéták filozófiai megközelítésével szemben ő a szigorú szövegkritika alapján datálja a műveket és ellensúlyozza a tübingeni iskola hatását. 1870–81 felülvizsgálta az angol bibliafordítást. Fő műve a görög ÚSz kritikai kiadása Lightfoot és Hort közreműködésével (Cambridge, 1881), őket nevezték cambridgei triumvíreknek. Igen jelentős János evangélium kommentárja (1881), A Zsidó levél kommentárja (1889) és János leveleihez írt kommentárja (1883).

Lelkészként szociálisan is nagyon tevékeny volt. 1881-ben Oxford díszdoktorrá avatta. 1890-től Durham püspöke. Kedvelte a költészetet és a zenét, és a profán klasszikusokat, sőt az építészetet is. **Művei:** *Intro to the study of Gospel London 1851. General Survey of the Hist of the Canon London 1855. The Godpel of the Resurection London 1886. A general View of the History of the English Bible London 1868. Kommentare zu Johannes 1-3 k London 1908. Hebrew London 1882-89 Elements of the Gospel Harmony (1851). History of the Canon of First Four Centuries (1853). Characteristics of Gospel Miracles (1859). Introduction to the Study of the Gospels (1860). The Bible in the Church (1864). The Gospel of the Resurrection (1866). Christian Life Manifold and One (1869). Some Points in the Religious Life of the Universities (1873). Paragraph Psalter for the Use of Chotrs (1879). Commentary on the Gospel of St John (1881). Commentary on the Epistles of St John (1883). Revelation of the Risen Lord (1882). Revelation of the Father (1884). Some Thoughts from the Ordinal (1884) Christus Consummator (1886). Social Aspects of Christianity (1887). The Victory of the Cross: Sermons in Holy Week (1888). Commentary on the Epistle to the Hebrews (1889) From Strength to Strength (1890). Gospel of Life (1892). The Incarnation and Common Life (1893). Some Lessons of the Revised Version of the New Testament (1897). Christian Aspects of Life (1897). Lessons from Work (1901).*

Westermann, Claus, 1909 Berlin – 2000 Berlin, Németország - Evangélikus teológus, bibliakutató. Tanulmányait Tübingenben, Marburgban és Berlinben végezte, itt járt főiskolára is. 1933-ban teológiai vizsgát tett, a hitvalló egyház tagja volt. A naumburgi lelkészi szemináriumban fedezte fel az ÓSz értékét és teológiai kutatásának fontosságát. A Gestapo számos esetben zaklatta, 1945-ben szovjet fogságba esett, és a fogságban egyetlen Lutherbibliával kezdte meg ÓSz-tanulmányait. Szabadulása után Berlinben lelkipásztorkodott. 1949-ben Zürichben doktorált, majd Berlinben tanított az egyházi főiskolán. 1958-ban Heidelbergben lett egyetemi oktató. Teológiája kapcsolatot teremtett az egyetemi közeg és a lelkipásztori környezet között. Különösen érdekelte, miként mutatkozik be az Isten az ÓSz-i elbeszélésekben, illetve érdeklődött az áldások, szabadítások iránt. Először a Teremtés könyvét kommentálta. Figyelemmel kísérte a zsoltárok formatörténeti kutatásait. **Művei:** (válogatás): *Die Bibel in der Geschichte der Kirche.* Heidelberg 1938; *Bibel und Bild: Bildbesprechungen zu Bibel und Katechismus.* Heidelberg 1940; *Das Mahl des Herrn.* Heidelberg 1950; *Der Aufbau des Buches Hiob.* Heidelberg 1956; *Umstrittene Bibel.* Heidelberg 1960; *Die Propheten im Gegenüber zu Juden und Christen.* In: *Juden, Christen, Deutsche.* Heidelberg 1961; *Das Problem der Religion im Alten Testament.* In: *Christentum und Religion.* Heidelberg 1966; *Erzählungen in den Schriften des Alten Testaments.* Heidelberg 1998; *Welt und Mensch im Urgeschehen. Die biblische Urgeschichte Genesis (1. Mose) 1-11.* Heidelberg 1999; *Der Mensch im Alten Testament [=ATM; 6].* Heidelberg 2000; AHUIS, F., *Calwer Bibelkunde: Altes Testament, Apokryphen, Neues Testament.* Heidelberg 2001.

Wettstein, Johan Jakob, 1693 Basel – 1754 Amszterdam, Hollandia - Protestáns ÚSz-kutató. 1720-ban Baselben lelkipásztor és egyetemi docens, 1733-tól Amszterdamban professzor. Számos majuszkulát is felvett az eddigi kódexek közé. A szövegeket kommentárjával kísérte, amelyben idézte az ÚSz rabbinikus párhuzamait is. **Művei:** *Prolegomena.* Amszterdam 1730; az ÚSz 2 kötetes kritikai kiadása: Amsterdam 1751–1752. újabb kiadása: Graz 1962.

White, Henry Julian, 1859 Islington – 1934 Oxford, Anglia - Latinista és ÚSz-kutató. Az oxfordi Christ Church College-ban tanult. 1895-ben diakónus, 1896-ban anglikán pappá szentelték. Salisbury érsekének házikáplánja lett, tanított Oxfordban, majd 1905-től

Londonban ÚSz professzor lett. 1889–1905 között John Woodsworth-szel (+1911) együtt az evangéliumok és az ApCsel Vulgata szövegének kézíratainak dolgozott, később a Róm, 1–2 Kor, Gal, Ef levelek szövegét dolgozta fel, ami a későbbi kiadások számára meghatározó lett. 1920-ban a Christ Church dékánja lett, 1932-től a brit akadémia tagja. **Művei:** *Old-Latin Biblical Texts*. 7 kötet Oxford 1883–1926; *Codex Monacensis (q)*, Oxford 1897; WOODSWORTH, J. – SPARKS, H. F. D. (társszerzők), *Palimpsest von Bobbio. Vulgata*. Oxford 1899–1905; kommentárok: Róm, 1 és 2Kor, Gal és Ef. Oxford 1913–1934; *Old-Latin Biblical Texts*. 7 kötet. Oxford 1883–1923

Ottfried von Weissenburg ld Weissenburg Ottfried von.

White, John Brandley 1947. Pulaski, USA VA, - Tanult Emory and Henry Coll. BA 1969. Duke Egyetem MDiv 1972. PhD 1975. Tanított De Pauw Egyetem 1977- Tudományos dékán helyette. Szakterülete a héber Biblia, Újszövetség, apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *Scripture in Context* 1. vol Picwick, 1980. *The Language of Love in the Song of Songs and Ancient Egyptian Poetry*. Scholars, 1978.

White, John L., 1940. Owensville, USA MO, - Vanderbilt Egyetem MA 1968. PhD 1970. Tanított Mo School of Relig. 1969-75. Westminster Coll. 1975-76. Mo – Columbia Egyetem. 1970, 1977., 1979. Loyola Egyetem Chicago 1981-86 között. Szakterülete az Újszövetség, Egyiptológia. **Művei:** *Light from Ancient letters*. Fortress, 1986. *Form and Structure of the Official's Petition*. SBL Diss. Ser. 5. (1972).

Whybray, R. Norman 1923 Surrey, Anglia – Oxford Egyetem NA 1944. MA 1968. DHil 1962. DD 1981. Gen. Theol. Sem. 1948-50. Tutor Central Theol. Sem. 1948-50. Japánban Central Theol. Coll. 1952-65 között. Hull Egyetem Anglia 1965-82 között. 1982-től nyugdíjas. Szerkesztője a SOTS sorozatnak 1974-80 között. Szakterülete a héber Biblia. **Művei:** *Wealth and Poverty in the Book of Proverbs* (1991). *Ecclesiastes New Century Bible* (1989). *Ecclesiastes OT Guides (JSOT 1989)* *The making of the Pentateuch* (1987).

Wifall, Walter R., Jr., 1935. St. Paul, , USA MN - Teológiai végzettséget MDiv 1960-ban szerzett. John Hopkins Egyetem PhD 1965. Tanított Concordia Coll. 1965-70 között. Profeszor St. John's Egyetem 1970-től. Szakterülete a héber Biblia, szemita nyelvek, szövegek és feliratok. **Művei:** „The Tribes of Yahweh – Synchronic Study with a Diachronic Title „, ZAW (1983). *The Formation of the Old Testament: The Court History of Israel*. Clayton, 1975.

Wikenhauser, Alfred, 1883 Welschingen – 1960 Freiburg, Németország - Katolikus egzegéta. Tanulmányait a freiburgi egyetemen végezte, 1907-ben pappá szentelték. 1920–1926 között különböző helyeken végzett lelkipásztori munkát, végül plébános lett Burkheimben (Kaiserstuhl mellett). 1910–1912 között a Pápai Biblikus Intézetben folytatott tanulmányokat. 1912–1914 között ismét Freiburgban dolgozott, 1913-ban doktorált. 1926-ban a würzburgi biblikus tanszék vezetője lett. 1929–1951 között Freiburgban tanított ÚSz-et. Sokat foglalkozott az ÚSz-i teológia problémás kérdéseivel. Az első katolikus egzegéta volt, aki a vallástörténeti módszert a katolikus egzegézisbe bevezette. Ennek eredménye a regensburgi kommentársorozat, amely tudományos jellegű és pasztoráció-orientált. Másik jelentős sorozata a *Theologischer Kommentar zum Neuen Testament* című. **Művei:** *Einleitung in das Neue Testament*. Basel – Freiburg – Wien 1953; *Die Christumystik des Apostels Paulus*. Basel- Freiburg- Wien 1956; jelentős munkatársa volt a *Regensburger Neues Testament*nek. Basel – Freiburg – Wien 1938; jelentős munkatársa volt a *Herders*

*Theologischer Kommentar zum Neuen Testament*nek. Basel – Freiburg – Wien 1953. Számos cikket írt a *Lexikon des katholischen Lebens*-ben és az *Oberrheinischen Pastoralblatt*-ban.

Wilcken, Ulrich, 1862 Stettin, Németország - 1944 in Baden-Baden Németország - Antik történelmet, patrológiát és teológiát tanult Tübingenben, ahol Hermann Alfred von Gutschmid (1831-1887) volt rá nagy hatással. Lipcsében (1880-1882) viszont Eduard Meyer nézetei gyakoroltak rá nagy hatást, különösen egyiptológiai és asszírológiai témákban. A mediterrán történeti ismereteit Theodor Mommsens –től származnak, akinél 1885-ben doktorált Berlinben. Az osztrakonok és a papiruszok kiadása után érdeklődött, melyet Mommsen ébresztett benne és papyrológiában ezért tovább képezte magát. Berlinben 1888-ban habilitált és tudományos munkatársként dolgozott Berlinben a királyi múzeum egyiptológiai osztályán. Breslau-ban (ma Wroclav) 1889-től rendkívüli tanár, Eduard Meyer utóda az újjá alapított Halle-i egyetem klasszika filológiai szakra kapott meghívást, és 1891-től tanszékvezető. Würzburgban tanított 1900-1903-ig majd ismét Halle következett, megint Eduard Meyer-t követte, Lipcsében 1906 –ban kezdett tanítani. Amikor Heinrich Nissen (1839-1912) meghalt 1912-től ő lett az utóda Bonn-ban. Ezt követően lett ókortörténész 1915-től Münchenben. Ezt követően 1917-ben Berlinbe hívták a nyugdíjba vonult Otto Hirschfeld (1843-1922) epigráfus utódként és itt is maradt nyugdíjazásáig 1931-ig. elsősorban a Ptolemeus korszak dokumentumaival foglalkozott 51.000 feliratról van szó. És numizmata volt és a hellenista korszak mindennapi és gazdasági élete érdekelte, valamint a diaszpóra zsidóság mindennapjai. 1921-től a Berlini Tudományos Akadémia tagja lett. Ő alapította és kiadója lett „Archiv für Papyrusforschung und verwandte Gebiete” periodikát, valamint Erich Brandenburg (1868-1946) és Gerhard Seeliger (1860-1921) kutatókkal közösen adták ki a „Leipziger historische Abhandlungen” sorozatot. **Művei:** Arsinoitische Steuerprofessionen aus dem J. 189 n. Chr. u. verwandte Urkk. (SAB) (Berlin 1883), Die memphitischen Papyri der kgl. Bibliothek z. Berlin u. der kaiserlichen Bibl. z. Petersburg: Hermes 22 (1887), 142-144; Der Traum des Kg. Nektanebos, in: Festschr. f. Jean Nicole (Genf 1905), 579-596; Zum alexandrinischen Antisemitismus (AGL 27,23), Leipzig 1909, 781-839; Alexander der Große (Das wiss. Weltbild), Leipzig 1931; Zur Entstehung des hellenistischen Königskultes (SAB 1938,28) (Berlin 1938), 304-; Zur Entwicklung der röm. Diktatur (SAB 1940,1), Berlin 1940. Griech. Gesch. im Rahmen der Altertumswiss., München 1931³, 1939⁴, 7. Urkunden der Ptolemäerzeit (Ältere Funde). II. Bd.: Papyri aus Oberägypten, Berlin 1957.

Wilckens Ulrich 1928 Hamburg, Németország - lelkeszi szolgálatot végzett 1953-1955. Marburgban az evangélikus teológia újszövetségi tanszékén tanított 1958-1960. Berlinben lett tanára az újszövetségi tanszéknek az ottani evangélikus főiskolán 1960-1968. Nordelbischen Evangelischen Kirche püspöke Holsten-Lübeck-ben 1981-1991.

Wild, Johannes OFM, 1495 Mainz – 1554 Mainz, Németország - Katolikus egzegéta. 1528-ban dómszónok volt. Számos ÓSz-magyarázata ismert, jónéhány csak halála után jelent meg (1–5 Móz, Józs, Bir, Ezd, Neh, Esz, Jób, Péld). Mt- és Jn-kommentárja számos lutherista tendenciát mutató tézist is megfogalmazott. 1558-ban könyvét cenzúrázták, 1599-ben javított kiadásai jelentek meg. Indexre került, de maradhatott tovább is Mainzban. **Művei:** *In sancti Jesu Christi Evangelium secundum Mattheum commentarius libri*. Mainz 1559, Paris 1559–1560; *Evangelium secundum Johannem et ejusdem apostoli epistulam primam enarrationes*. Mainz 1550, Paris 1553, Lyon 1553–1559, Leuven 1562, Paris 1557.

Wild, Robert, A., 1940 Chicago USA, IL - Tanult Loyola Egyetem BA 1962. Jesuit School of theol. Chicago STL 1970. Harvard PhD 1977. Tanított Marquette Egyetem 1968-68 között. Tanított Loyola Egyetem 1968-70 között. Pont. Bibl. Inst Róma 1983-84 között. Chicago jezsuita provincia tagja Rómában. **Művei:** *The Sentence of Sextus*. Scholars, 1981. *Water in the Cultic Worship of Isis and Seraphis*. Brill, 1981. *The Pastoral Letters in New Jerome Biblical Comm*. Pentice-Hall, 1990.

Wildavsky, Aaron 1930. Brooklyn USA, NY - Yale Egyetem MA 1957-ben PhD 1959-ben. Tanított Californiában Berkeley Egyetemen 1963-tól. Héber Egyetem Jeruzsálem 1976-tól. Yale Egyetemen 1978-tól. Szakterülete a Héber nyelv. **Művei:** *Assimilation Versus Separation: Joseph the Administrator and the Politics of Religion in Biblical Israel* (Transaction 1993.). *The Nursing Father: Moses as political Leader*. Ala, 1985.

Wildberger, Hans, 1910 – 1986. Svájc - Református teológus, 1955-ben Zürichben tanított az ÓSz és általános vallástörténeti tanszéken. **Művei:** *Königsherrschaft Gottes: Die Nachfahren des Propheten und ihre Verkündigung: der Text*. Neukirchen – Vluyn 1984; *Königsherrschaft Gottes. Das Buch, der Prophet Jesaias und seine Botschaft*. Neukirchen – Vluyn 1984; *Königsherrschaft Gottes: Jesaja 1-39*. Neukirchen – Vluyn 1984; *Jesaja 28–39: das Buch, der Prophet und seine Botschaft*. Neukirchen – Vluyn 1982; *Jesaja*. Neukirchen – Vluyn 1999.

Wilder, Amos, 1895 – 1993. USA - Észak-amerikai kongregacionalista teológus, 1954-ben a chicagói teológiai szemináriumban tanított.

Wilke, Johann Gottlob, 1786 Badrinda – 1854 Würzburg – Németország- Protestáns egzegéta. 1821–1836 között Würzburgban tanított, majd kihelyezték plébániára és szabadfoglalkozású író lett. Anonim írása a *Kann ein prot. Christen mit gutem Gewissen zur röm. Kirche übertreten?* (Átléphet-e jó lelkiismerettel egy protestáns a római egyházba?) előkészítette a katolikus egyházba való átlépését, 1846-ban ez meg is történt. Ő a szinoptikusok két-forrás-elméletének megalkotója. **Művei:** *Der Urevangelis*. Dresden – Leipzig 1842–1843; *Die Hermenutik des NT*. 2 kötet. Leipzig 1843–1844.

Wilken, Robert I. 1936 New Orleans USA, LA - Tanult Concordia Szem. BA 1957. Washington Egyetem MA Phil 1961. Chicago Egyetem PhD kereszténység kezdeteiről. Tanított Luther. Theol. Sem. 1964-67. Fordham Egyetem teológiai fakultásán 1967-71 között. Notre Dame Egyetem teológiai karán 1972-79 között. Héber Egyetem 1982-től. Washington Egyetem 1985-től. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *The Land Called Holy: Palestine in Christian History and Thought*. Yale UP., 1993. *The Christians as the Roman Saw Them* Yale UP. 1984. *The Myth of Christian Beginnings*. Doubleday, 1971.

Wilkens, Ulrich, 1928 – Németország - Evangélikus teológus. 1961-től professzor Berlinben, 1968-tól Hamburgban tanított ÚSz-i egzegézist, 1981-től lübecki evangélikus püspök.

Wilkens, Wilhelm H.F. 1927 Bethel/Bielenfeld, Németország – Teológiát tanult Basel Egyetem THD 1957. Tanított Lienen Westfália 1959-83 között. Superintendens 1983-91 között. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *Die Entscheidungsgeschichte des Vierten Evangeliums*. Zollikon, 1958. *Zeichen und Werke. Ein Beitrag zur Theologie des Vierten Evangeliums in Erzählungs- und Redestoff*. Zwingli, 1969.

Wilkins, Michael J., 1949 Glendale, USA CA - Talbot Theol. Sem. MDiv 1977. Fuller Tehol. Sem. PhD 1986-ban. Tanított Evang Free Chr. America 1977-83 között. Lelkész a Biola Egyetemen Talbor School of Theol. 1983-tól. Az újszövetségi nyelvek és irodalom tanára. Szakterülete az Újszövetség, apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** Worship, Theology and Ministry in the Early Church: Essay in Honof of Ralph P. Martin JSNTSup 87. (JSOT 1992) Following the Master: A Biblical Theology of Discipleship. Zondervan, 1992.

Williams, David Salter 1957 Mariette, USA, GA - Georgia Egyetemen tanult BA 1979. Hebrew Union Coll. PhD 1988. – Tanított Georgia Egyetem 1981-82 között. Wilmington Coll. Libanon 1986-87 között. Denison Egyetem 1988-89 között. Judaika tudományokat tanított. Szakterülete Újszövetség, aporifikook és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** Sylometric Authorship Studies in Flavius Jusephus and Related Literature. Mellen, 1992. „One Tertulian’s Text on Luke SC 8 (1991).

Williams, Michael A., 1946. Paduach USA KY - Tanult Abilene Christian Coll. BA 1968. Miami Egyetem MA 1970. Harvard Egyetem PhD 1977. Tanított Washington Egyetem 1976-ban tanársegéd, majd 1976-tól rendes tanár, 1985-91 között pedig az összehasonlító vallástudomány tanszék vezetője. JBL szerkesztője 1990-től. Szakterülete az Újszövetség, apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** Innovation in religious Traditions. de Gruyter, 1992. The Immovable Race A Gnostic Designation and the Theme of stability in late Antiquity. Brill, 1985.

Williamson, Ronald 1927 ?? Anglia? – Teológiát tanult Hull Egyetem BA 1949. Cambridge Egyetem BA theol. 1952-ben. Leeds Egyetemen szerzett PhD 1970. Tanított Wesley Coll. 1952-54 között. Tutor az Immanuel Coll. –ban Nigéria 1957-62 között. Újszövetség tanszék vezetője Leed Egyetemen 1970-92 között. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** Philo. Cambridge UP. 1989. Philo and the Epistle to the Hebrews. Brill, 1980.

Willi-Plein, Ina 1942, Németország. – Teológiai és filológiai tanulmányait 1961-1967 Göttingenben kezdte, 1967-ben államvizsgázott. H. Donner aszisztense lett 1968-69 az Ószövetségi tanszéken. Teológiai doktorátust 1970-ben szezett Tübingenben. Bâselben kezdett tanítani 1986-1994 habilitációját is itt szerezte 1988-ban Hamburgban tanít ószövetséget 1994-tól. Szakterülete Deuter-Izajás, Aggeus Zakariás és Malakiás próféta. **Művei:** Vorformen der Schriftexegese innerhalb des Alten Testaments. Untersuchungen zum literarischen Werden der auf Amos, Hosea und Micha zurückgehenden Bücher im hebräischen Zwölfprophetenbuch. BZAW 123 (1971). Prophetie am Ende. Untersuchungen zu Sacharja 9-14. BBB 42 (1974). Glaubensdolch und Messiasbeweis. Die Begegnung von Judentum, Christentum und Islam im 13. Jahrhundert in Spanien. Forschungen zum jüdisch-christlichen Dialog 2 (Neukirchen 1982). Das Buch vom Auszug. 2.Mose. KBB (Neukirchen 1988). Opfer und Kult im alttestamentlichen Israel. Textbefragungen und Zwischenergebnisse. SBS 153 (1993). Sprache als Schlüssel. Gesammelte Aufsätze zum Alten Testament, hrsg. von Michael Pietsch und Tilmann Prâckel. Neukirchen 2002). Sacrificio e culto no Israel do antigo testamento. Trad. A. F. Stein. Coleção Bíblica Loyola 32, São Paulo SP 2001).

Willmes, Bernd 1952 Wanne-Eickel, Németország - Teológiaia tanulmányait Bochum-ban végezte (RUB) 1977 –ben szerzett teológiai diplomát, 1979-ben művészeti magiszteri fokozatot szezett. 1983-tóé Bochun (RUB) katolikus teológián hallgat ószövetséget és Prof.

Lothar Ruppert-nél doktorált. 1996 –tól a Bonn filozófiai szakot hallgat és diplomázik Prof. Philipp Eggers-nél. 1984-ben az Esseni egyházmegye papjává szentelik, 1987 káplán Duisburgban. 1987-1990 főiskolai asszisztens a katolikus teológiai karon Osnabrück-ben, 1990-1991 tudományos asszisztens Eichstätt-ben. 1991-ben Fuldába hívják az Ószövetségi fakultásra, 1994 -2000 az egyetem prorektora, majd 2000-2004 rektora lesz. **Művei:** Alttestamentliche Weisheit und Jahweglaube, Alber 1992. Freude über die Vergebung der Sünden, Alber 1996, Gott als Vater in Bibel und Liturgie, Alber 2000. Menschliches Schicksal und ironische Weisheitskritik im Koheletbuch, Neukirchener Verlag 2000, Jahwe, ein schlummernder Beschützer. Zur Exegese und zum Verständnis von Psalm 121, Neukirchener Verlag 2001. Die sogenannte Hirtenallegorie Ez 34 - Studien zum Bild des Hirten im Alten Testament. Frankfurt/M., Bern, Nancy, New York 1984. Menschliches Schicksal und ironische Weisheitskritik im Koheletbuch. Kohelets Ironie und die Grenzen der Exegese. Neukirchen-Vluyn 2000.

Wilson, J. Christian 1945. Winston-Salem USA NC - Teológiát tanult Duke Egyetem BA 1967-ben. MDiv 1970-ben. PhD 1977-ben. Tanított Wesleyan Coll. 1979-83. Greensboro Coll. 1983-86 között. Elton Coll. 1986-tól. Szakterülete az Újszövetség, apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** „Tithe” „Policarp of Smyrna” in ABD 1992. The Righteousness of God: A Study of Paul’s letter to Romans. Graded, 1987.

Wilson, John W., 1937 Manly USA NSW, - Teológiát tanult Bathurst Coll. 1959-ben. London Egyetem BD 1966-ben. Yale Egyetem STM 1969-ben. Duke Egyetem PhD 1976-ban. Tanított Ridley Coll. 1973-85. Melbourne Anglikán egyházmegye vezetője 1985-től püspök. Szerkesztője a Christian Book Newsletter-nek 1983-1989 között. Szakterülete a héber Biblia és Újszövetség, apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** Ezekiel: God’s Communicator. Acon, 1990.

Wilson, Robert, McL., 1916 Gourock, Skócia – Teológiát tanult Edinburgh Egyetem MA 1939-ben. Cambridge Egyetem PhD 1945-ben. Tanított St. Andrew Egyetem Skócia St. Mary Coll. 1954-83 között. Szakterülete az Újszövetség, apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** Commentray on Hebrews. Eerdmans, 1987. Gnosis and the New Testament. Blackwell, 1968. The Gospel of Philip. Mowbay, 1962. Studies in the Gospel of Thomas. Mowbay, 1960.

Wilson, Robert, R., 1942 ?? USA – Teológiát tanult Transylvania Egyetem BA 1964-ben. Yale Egyetem PhD 1972. Tanított Yale Egyetem 1970-71. Union Theol Sem. New York 1971-71 között. A héber tanszék vezetője 1978-81 között. Szakterülete a héber Biblia. **Művei:** Sociological Approaches to the Old Testament. Fortress, 1984. „Israel’s Judicial System in the Preexilic Period” JQR 74 (1983). Prophecy and Society in Ancient Israel. Fortress, 1980. Genealogy and History in the Biblical World. Yale UP, 1977.

Windfuhr, Walter, 1878 Hamburg, - 1970 Hamburg, Németország - Evangélikus teológiát kezdett tanulni 1899-től Straßburgban. Szemita nyelvet és orientalisztikát Theodor Nöldeke-től (1836-1930) tanult. Első teológiai vizsgája 1903-ban Hamburgban tette le. Evangélikus lelkész 1906-tól St. Katharinen, főtemplom lelkésze lett 1907-1930-ig 1914-ben egy hosszabb tudományos utazáson vett részt keleten és az első világháború kitörésekor francia fogságba esett és 1918-ban Cannes-ba internálták. Kitűnő Talmud szakértő volt és Talmud filológiával és a Mischna-Traktatusok fordításával foglalkozott. 1920-tól tanított Hamburgban int az Ószövetségi fakultás docense judaisztikát és héber nyelvet tanult.

1926/27-ben az Institutum Judaicum előadója Berlinben, meghívását a nácik előretörtése hiúsította meg. 1929-ben meghívást kapott a filozófiai tanszékre Berlinbe Arthur Schaade (1889-1952) segítségével, miután habilitált Salomo Birnbaum (1891-1989) vezetésével. Hamburgban is tartott előadásokat 1922-től jiddis nyelvből, melyet 1932-ben tiltottak be. 1933-ban tette közzét állásfoglalását az evangélius egyház antiszemitizmusa ellen, aminek következtében Simon Schöffel (1880-1959) hamburgi püspök azonnal nyugdíjazta, ennek ellenére tovább tartotta előadásait, egésze míg 1934-ben lelkészként is nyugdíjba küldték s megtiltották az előadásokat. Ennek ellenére különböző egytemenek és főiskolákon 1950-ig előadásokat tartott. **Művei:** Manuskripte im Institut für Islamistik der Universität Hamburg: Der Mischnatraktat 'Götzendienst'. Hrsg. und eingeleitet von Hermann L. Strack. Berlin 1889. Eingeschossene Blätter mit handschriftlicher Übersetzung von Walter Windfuhr; Der Mischnatraktat 'Sabbath'. Hrsg. und erklärt von Hermann L. Strack. Leipzig 1890. Am Rande handschriftliche Teilübersetzung von Walter Windfuhr; Der Mischnatraktat 'Versöhnungstag'. Hrsg. und erklärt von Hermann L. Strack. 2. neubearbeitete Auflage Leipzig 1904. Mitarbeit an der Reihe: Die Mischna. Text, Übersetzung und ausführliche Erklärung. Begründet von Georg Beer und Oskar Holtzmann. Gießen 1912 ff., Berlin 1935 ff.; Mischna. Seder IV: Baba qamma ('Erste Pforte' des Civilrechts). Übersetzt und erklärt von Walter Windfuhr. Gießen 1913; Mischna. Seder IV: Horajot (Entscheidungen). Übersetzt und erklärt von Walter Windfuhr. Gießen 1914; Mischna. Seder IV: Baba messia ('Mittlere Pforte' des Civilrechts). Übersetzt und erklärt von Walter Windfuhr. Gießen 1923; Mischna. Seder IV: Baba batva ('Letzte Pforte' des Civilrechts). Übersetzt und erklärt von Walter Windfuhr. Gießen 1925; Der Kommentar des David Qimchi zum Propheten Nahum. Mit Erläuterungen und einem Wörterverzeichnis der nachbiblischen Ausdrücke (Rabbinische Übungstexte, 1). Gießen 1927; Französische Wörter im Mischnakommentar des R. Simson von Sens. Glückstadt 1935;; Mischna. Seder VI: Toharot. Band 1: Kelim baba kamma - Nega'im. Übersetzt und herausgegeben von Walter Windfuhr (Rabbinische Texte, Reihe 1, Band 6.6,1). Stuttgart 1960.

Windham, R., Neal 1955 Glaveston Country, USA TX, - Teológiát tanult Lincoln Christian Coll. BA 1978-ban. Lincoln Christian Sem. MA 1980-ban. Tanított Roanoke Bible. Coll. 1980-86-ban. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** New Testament Greek for Prachers and Teachers: Five Areas of Application. Press of American Univesity 1991.

Windisch, Hans, 1881 Lipcs, -1935 Halle Németország - Apja Franz Windisch a szanszkrit nyelv kutatja volt. Filozófiát 1906 –tól Lipcsében tanult és Justin teodiceai problémájából doktorált 1908-ban. Teológiai habilitációját Pál bűn és keresztségi tanításából írta. Kielben lett magántanár 1908-tól az Újszövetségi tanszéken, 1914-től nyilvános rendes tanár Leidenben, majd 1929-ben visszatért Kiel-be. Julius Smend utóda lett 1916-ban és a tanszéket Johannes Leipoldt-nak adta át elfogadva a Lipcsei majd a Münstre-i meghívást. Nyugdíjazása után Wilhelm Baldensperger lett az utóda, valamint Erwin Preuschen és Wilhelm Bousset Gießen teológiai fakultásáról. 1935 –ben Halle-ba ment ahol Ernst von Dobschütz' hívta, de csak egy előadást tartott és az előadás közben halt meg. Kiadója volt „Untersuchungen zum Neuen Testament” (UNT), sorozatnak, mely számos dogmatörténeti publikációt is kiadott, a keresztség, a bűn, a bűnbánat témakörétbeől amely Pál tanításával függött össze. Igen érdekelte Alexandriai Philon újszövetségi hatása. És Órigenész apologéta munkássága mint a katolikus kegyelem, egyház-tan kezdetei. Sok kiadványa szólt a kereszténység hellenista háttéréről és vezette a Jézus képről kialakult vitát. Összeütközésbe került- Karl Kautsky –val az őskeresztény eszkatológiát nem a zsidó eszkatológiából vezette le., Azt a nézetet képviselte, hogy János evangéliumát nem a szinoptikusok fényében kell olvasni, hanem

önmagában. **Művei:** *Der messianische Krieg u. das Urchristentum* Tübingen 1909; *Biblische Zeit- u. Streitfragen:* ChW 23 (1909), 484–489; *Der geschichtliche Jesus:* ThR 13 (1910), 163–182. 199–220; *Das NT im Lichte der neugefundenen Inschr., Papyri u. Ostraka:* Neue Jbb. f. das Klass. Altertum 13 (1910), 201–222; *Die kath. Briefe erkl.* (HNT 4,2). Tübingen 1911, ²1930, ³1951 (HNT 15); *Die göttliche Weisheit der Juden u. die paulinische Christologie,* in: DEIBMANN, A. (társszerkesztő), *Nt. Stud., Georg Heinrici z. seinem 70. Geb. dargebracht v. Fachgenossen, Freunden u. Schülern* (UNT 6) Leipzig 1914. 220–234; *Christuskult u. Paulinismus. Bem. z. W. Bousset's neuer Schr. »Jesus der Herr«.* Nachtr. u. Auseinandersetzungen z. »Kyrios Christos«: ThT NR 8 [50] (1916); *Literature on the New Testament in Germany, Austria, Switzerland, Holland, and the Scandinavian Countries, 1914–1920:* HThR 15 (1922), 115–216; *De tegenwoordige stand van het Christusprobleem.* Assen 1923, ²1925; *Der Johanneische Erzählungsstil,* in: SCHMIDT, H. (szerk.), *EYCARISTHRION. Stud. z. Rel. u. Lit. des Alten u. NT,* (FRLANT NF 19 [36]) Göttingen 1923. II 174–213; *Der 2Kor* (Meyer, KNT 6). Göttingen ⁹1924, utánnomás: ¹⁰1970.

Wink, Walter P., 1935 Dallas USA TX - Teológiát tanult South Meth. Egyetem BA 1956-ban. Union Theol Sem. PhD 1963-ban. Tanított Methodista lelkészképzőben 1962-67-ben. Lelkész Union Theol. Sem. 1967-71-ben. Auburn Theol. Sem. A bibliai szövegmagyarázat tanára 1976-tól. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *Transforming Bible Study 2.* Abingdon, 1990. *John the Baptist in the Gospel Tradition.* Cambridge UP. 1968.

Winston, David 1927 New York USA NY – Teológiát tanított Yesiva Egyetem BA 1948-ban. Columbia Egyetem PhD 1956-ban. Rabbivá avatták MHL 1955-ben. Tanított Judaism Egyetemen 1960-66 között. Grad. Theol. Union 1966-ban. Hellenista tanulmányok professzora 1979-től. Hebrew Union Coll. 1984-ben. Szakterülete az apokrifok, és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *Logos and Mystical Theology in Philo of Alexandria* Hebrew Union Coll. 1985. *Two Treaties of Philo of Alexandria.* Scholars, 1983. *The Wisdom of Solomon* AB. Doubleday, 1971.

Wiseman, Donald J., 1918 Emsworth, Anglia - Teológiát tanult Wadham Coll. Oxford MA 1949-ben. School of Oriental and African Stud.-ban bölcsész doktorátust szerzett 1962-ben. A British Múzeumban dolgozott 1948-61 között. Iraq gyűjtemény gondnoka 1953-78 között. Szerkesztője a *Reallexikon der Assyrologie*-nek 1958-78 között. London Egyetemen tanított asszirológiát 1961-82-között. Nyugdíjba vonult 1982-től. Ásatások szakértője Nimrud Irak 1949-63. Tel-Rimah felirat megfejtése, Irak 1966. Szakterülete Arheológia, héber Biblia, mezopotámia tanulmányok. **Művei:** *Nebukadnezar and Babylon.* Brit. Acad. 1985. *Cylinder Sals From Western Asia.* Bathworth, 1959. *The Babylonian Chronicles.* Brit. Museum, 1956.

Witherington, Ben III. 1951 High Pont USA NC – Teológiát tanult Gordon-Conwell Theol. Sem. MDiv 1977. Durham Egyetemen PhD 1981. Tanított United Meth. Churchben 1980-84-között. Lelkész az Ashland Theol. Sem. 1984-től. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *Jesus, Paul, and the end of the World.* InterVarsity, 1992. *Christology of Jesus.* Fortress, 1990. *Women and the Genesis of Christianity* Cambridge UP., 1990. *Women in the Earliest Churches.* Cambridge UP., 1988.

Wolfe, Rolland Emerson 1902 Hartville, USA, OH. - Teológiát tanult Manchester Coll. BA 1924-ben. Harvard Egyetem PhD 1933. Tanított Tufts Egyetem 1935-46 között. Case West. Reserve Egyetem 1946-73 között. Bibliai irodalom tanára a Cleveland Állami Egyetemen 1973-75 között. Szakterülete archeológia, héber Biblia, Újszövetség, szemita nyelvek,

szövegek és feliratok. **Művei:** The Twelve Religions of the Bible. Mellen, 1982. Meet Amos and Hosea. Harpers, 1945.

Wolff, Christian 1943 Berlin, Németország - Teológiát tanult Greifswald Egyetem 1971-ben. Halle-Wittenberg Egyetemen habilitált 1983-ban. Tanított Berlin-Brandenburg Egyetemen Újszövetség docense 1972-91 között. Humboldt Egyetem Berlinben tanított 1991-től. NT Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament kiadója. Szakterülete Újszövetség. **Művei:** „Der Zweite Brief des Paulus and die Korinther” THK 8 (1989). „Der Erste Brief des Paulus and die Korinther THK 7 (1982). „Die Gemeinde des Christus in der Apokalypse des Johannes NTS 27 (1981).

Wolff, Hans Walter. 1911, Barmen, - 1993, Heidelberg, Németország – Evangélikus teológiát kezdett tanulni 1931-től Bethel-ben , 1934-től Bonn-ban. 1935-től egyetemi lelkész Münster-ben 1937 -1938 kiegészítő lelkész Solingen-Wald. Második teol vizsgája 1938-ban. Lilcenciát Halleban tette le 1942-ben és Halle-ban dokortál 1942-ben lelkészkedés és katonai szolgálat után mellk állásban tanít Wuppertal, főiskoláját 1949 főállásban és 1952-től Ószövetség tanszék tanára. 1942 –ben Halle—ban "Jesaja 53 im Urchristentum", dolgozatával nyerte el a doktori fokozatot. A háború után 1949 főállású tanár 1951-től professzor. Kutatási területe a prófétai irodalom Martin Noth és Hans-Joachim Kraus, Siegfried Herrmann,-al együtt dolgozták ki egy kommentár sorozat elképzelését a 12 prófétáról. 1956 -1961 Ozeás kommentárja jelent meg, ezt követően még négy kiadásban. Joel és Ámosz (1963-1969, 3. Aufl. 1985), Abdiás és Jónás (1977), Micheás (1980-1982) és végül Aggeus (1986). A prófétai kommentárjainak fontos alapkonceptiója, hogy eredetileg szóban tanító prófétai szavakat foglaltak később írásba. A próféta kutatás mellet ószövetségi etikával és antropológiával foglalkozott. Díszdoktori címet kapott 1960 Heidelberg, 1983 Aberdeen (Anglia) 1984 St. Olaf College Minnesota, USA. **Művei:** Das Zitat im Prophetenspruch. Eine Studie zur prophetischen Verkündigungsweise, BvTh 4, 1937; Jesaja 53 im Urchristentum. Die Geschichte der Prophetie "Siehe, es siegt mein Knecht" bis zu Justin, (Diss.Ev.Theol. Halle 1942), Hosea 1-7. Der Gemeinde ausgelegt, Alttestamentliche Predigten 4, 1959; Hosea, Dodekapheton 1, BK.AT 14, Neukirchen-Vluyn 1961; Das Alte Testament - Buch der Kirche Jesu Christi, Das Gespräch 45, 1963; Amos' geistige Heimat, WMANT 18, Neukirchen-Vluyn 1964; Jonas Freiheiten und die Freiheit Gottes: Jona 1, in: Deutscher Evangelischer Kirchentag Köln 1965. Jonas Bosheit und das Leiden Gottes: Jona 4, in: Deutscher Evangelischer Kirchentag Köln 1965, Bibel. Das Alte Testament. Eine Einführung in seine Schriften und in die Methoden ihrer Erforschung, Themen der Theologie 7, Stuttgart 1970; Das unbekannt Buch, Witten/Berlin, 1973; Obadja und Jona. Dodekapheton 3, BK.AT 14/3, Neukirchen-Vluyn 1977; Micha, Dodekapheton 4, BK.AT 14/4, Neukirchen-Vluyn 1982; Prophetische Alternativen: Entdeckung des Neuen im Alten Testament, München 1982; Old Testament and Christian preaching, Philadelphia 1986; Studien zur Prophetie. Probleme und Erträge, TB 76 Altes Testament, München 1987.

Wolter Michael 1950 Hannover, Németország - Evangélikus teológiát tanult 1969-73 Berlin, Heidelberg és Göttingen. Első teológiai vizsgája 1973 Hannover. Teológiai doktorátus 1977-ben. Heidelberg: Theologischen Realenzyklopädie (TRE) kiadója 1977-83 között Berlinben. Tudományos asszisztens 1983-88 között Mainz-ban. Habilitációját 1986-ba Mainz-ban írja. Az újszövetségi tanszéken. Bonnban lesz tanár 1988-93-ban. Bibliikus teológiát tanít. Szakterülete Pasztorális levelek és bibliai teológia **Művei:** Die Pastoralbriefe als Paulustradition, Göttingen 1988 (FRLANT 146) .

Woolley Leonard, Sir, 1880 London – 1960 Alalakh, Anglia/Szíria - Brit régész, legismertebb munkája Ur városának feltárása és Sumer kultúra felfedezése a ősi Mezopotámiában. Csak 1935-ben kezdett az archeológiával foglalkozni. Oxfordban tanult a New College-ben és segédasszisztens lett az oxfordi Ashmolean Museum konzerválási osztályán. Sir Arthur Evans ajánlásával ellenőre lett 1906–1907-ben a Corstopitum ástásoknak Corbridge-ben, Northumberland-on, Fancis Haverfield irányítása alatt. Már az első világháború előtt végzett ásatásokat Karkemisben. 1922-ben kezdte munkáját Ur városában, a legfontosabb felfedezése a királyi temető volt. Ő volt a korszak első modern régésze. A káldeai Ur, amely jelenleg Irak területén található, számos mezopotámiai király temetkezési helye volt. Ezekben a sírokban számos festményt talált, az ősi mezopotámia legszebb korszakától, és csodálatos arany és ezüst szobrokat és edényeket, de bútordarabokat is. A legkülönösebb sírja Pu-Abi- királynőnek volt, ráadásul ezt a sírkamrát előtte még senki sem érintette. A sírkamrában rengeteg tárgyat és feliratot talált, valamint sumér neveket. A királynő testét is megtalálta a szolgálatára rendelt alattvalója elporlasztott testével, aki így továbbra is szolgálta őt. Wooley a talált tárgyak alapján rekonstruálta a temetési szertartást. A felfedezése tárgyait a Pennsylvania Egyetemen őrzik Philadelphiában. E felfedezése után (1936) az érdeklődése a mezopotámiai civilizáció és más korabeli civilizációk közötti kapcsolatra irányult. Ezért számos keleti országban dolgozott, végül Szíriában is, ahol 1937–1939 között al-Mina város feltárásán 1946–1949 között Tell Atchana/Alalakh feltárását végezte. Később asszisztensét, Max Mallowant vette el feleségül. 1935-ben meggyilkolták. Erről írta Agatha Christie a *Gyilkosság Mezopotámiában* c. művét. Összesen 12 év alatt legalább 25 könyvet írt, ebből kettő lett igazán híres: *Adventures in Archaeology* (1953) *Excavations at Ur* (1954). **Művei:** *The development of Sumerian art*. Westport 1981; *Kunst der Welt 7. Mesopotamien und Vorderasien: die Kunst d. Mittleren Ostens*. London 1975; *Kunst der Welt. Mesopotamien und Vorderasien: die Kunst des Mittleren Ostens*. Wiesbaden 1975; *Ausgrabungen – lebendige Geschichte*. Köln 1960; *Ur in Chaldäa: 12 Jahre Ausgrabungen in Abrahams Heimat*. Wiesbaden 1956; *Vor 5000 Jahren : Ausgrabungen von Ur (Chaldäa); Geschichte und Leben der Sumerer*. Stuttgart 1930.

Wordsworth, John, 1843 Salisbury – 1911. Oxford, Anglia - Egzegézis-professzor volt az Oxford Oriel College-ban. 1885-ben anglikán püspök. Kapcsolatban volt H. J. White-tal, neki adta a Vulgata szövegét felülvizsgálatra. Kiadta az Evangéliumokat, az ApCsel kéziratait (Oxford 1889–1905). Jó kapcsolata volt az ókatolikus mozgalommal.

Wrede, William, teljes keresztnéve: **Georg Friedrich Eduard William**, 1859 Bücken – 1906 Breslau, Németország - Evangélikus ÚSz-kutató. 1877–1879 között lipcsei teológiai tanulmányai után Göttingenben tanított két konzervatív intézményben. Egy magániskola igazgatója lett, majd 1884–1886 között a göttingeni Theologischen Stift felügyelője lett. 1887–1889 között lelkész volt vidéken. 1891-ben habilitált, tanár lett a göttingeni teológián, 1892-ben Marburgban tanított, majd Breslauban lett professzor 1893-ban, az újszövetségi tanszékre 1895-ben nevezték ki, de dolgozott a püspökségen is, miközben tanulmányokat írt a fakultáson. 1906-ban Greifswaldba ment. A vallástörténeti iskola első generációjához tartozott, jó barátságban állt Albert Schweitzerrel. A kritikai egzegézissel módszeresen foglalkozott, az ÚSz-i kutatásnak lendületet adott. Erről szól tanulmánya, az *Über Aufgabe und Methode der sogenannten Neutestamentlichen Theologie*, amelyben fellépett az irodalomkritikai egzegézi dominanciája és az ellen, hogy ezzel megossa a szisztematikus teológusokat. Figyelmeztetett az őskeresztény vallás és teológia elmélyült kutatásának fontosságára. Ráirányította a figyelmet a hermeneutikai alapok megteremtésének szükségességére. 1896-ban recenziót írt Hermann Gunkel *Schöpfung und Chaos* (Teremtés és káosz) c. művéről. Mk értelmezésénél a 9,9-et kulcshelynek tartotta. Állást foglalt a történeti

Jézus kérdésében, szerinte a kritika nem rajzolhatta át az evangéliumi képet, amely mindig minden egzegézis kiindulópontja volt. Véleménye szerint Pál megváltástanában a test mitologikus értelemben szerepelt, és nem esett etikai ítélet alá. H. J. Holtzmannal ellentétben nem gondolta, hogy Pállal szakadás állt be az ÚSz-i teológiában. Pál megigazulástana egyben küzdelem a zsidó törvényvallás ellen (1904). Pál más, mint aminek Adolf Harnack vagy Julius Wellhausen láttatni akarta: nemcsak Krisztus követője és értelmezője, hanem a kereszténység második alapítója is. ~ nézetei nagy visszhangot keltettek a liberális teológusok körében, sajnos antiszemita felhangok is keletkeztek a vitában. A bevezetéstudomány területére tartozó első munkája, az első Kelemen-levél vizsgálata és szövegahagyományának elemzése pozitív visszhangot váltott ki. A második alkalommal az ebben a levélben idézett írásokat vizsgálta. A 1Tessz levéllel kapcsolatban aprólékos összevetést végzett az 1Tessz és a Zsidó között, kimutatva, hogy nemcsak az elsőtől függött a 2Tessz levél, hanem a Zsidó levélétől is. Annak ellenére, hogy a Zsidó-levél művészi alkotás, szilárd keresztény karaktere van. **Művei:** *Erster Clemensbrief*. Göttingen 1891; *Über Aufgabe u. Methode der sogenannten Nt. Theol.* Göttingen 1897; *Das Messiasgeheimnis in den Evv. Zugl. ein Btr. z. Verständnis des Mk.* Göttingen 1901, ²1913; *Die Echtheit des zweiten Thessalonicherbriefes.* Leipzig 1903; *Paulus* (Religionsgeschichtliche Volksbücher 1) Halle 1904, Tübingen ²1907; *Das literarische Rätsel des Hebr. Mit einem Anh. über den literarischen Charakter des Barnabasbriefes.* Göttingen 1906; *Die Entstehung der Schrr. des NT. Vortrr.* Tübingen 1907.

Wright, Addison G., 1932 Bridgeport USA CT – Teológitá tanult az Amerikai Katolikus Egyetemen MA 1962. Pont Bibl. Inst. Róma SSL 1963. Tanított St. Mary Sem. és Egyetem 1963-68 között, valamint 1971-81 között. St. John's Porvincial Sem. 1968-71 között. CBQ kiadója 1973-76 között. Tanított Forham Egyetem 1983-tól. Szakterülete a héber Biblia és az Újszövetség. **Művei:** „Ecclesiastes” „Wisdom” in New Jerome Biblical Commentary (1990). *The Literary Genre Midrash.* Alba, 1967.

Wright, George Ernest 1909 Zanesville– 1974 USA Ohio, - Teológiai tanulmányait a Wooster Collgeban kezdte és baccalaureaátust végzettséget szerzett 1931-ben. Biblikus doktorátusát McCormick Teolgián szerezte 1934-ben. Európában Berlinben és Lipcsében tanult, valamint az amerikaiak Jeruzsálemben található orientális Intézetében. Ásatásokon vett részt melyet Albright W.F. vezetett. Majd Johns Hopkins Egytem keleti intézetében tanult és PhD fokozatot szerzett 1937-ben. Tanítani a Mc Cormick teológán Cichagóban kezdett Ószövetséget 1938-58-ig. ekkor kapott meghívást a Harvard Egyetemre, ahol haláláig tanított. Írásaiban Izrael hitéve, (1944), Ószövetség földrajzi és kulturális hátterével (1950) foglalkozott. Ószövetségi teológiát írt előbb hagyományod dogmatikai kategóriákat követve, majd történeti megközelítésben (1969). Nagy szerepe volt az un. „Interpreter's” Bible – egy kötetes kommentár létrejöttében. Bibliai archeológiája vált népszerűvé (1962), valamint az által szerkesztett biblia-történeti atlasz (1945). **Művei:** *Biblical Archaeology* Philadelpia 1957. *The Challenge of Israel's Paith.* Chicago, 1955. *God Who Acts: Biblical Theology As Recital.* London, 1952. *The Old Testament Against Its Enviroment.* London, 1950. *The Interpreter's One-Volume Commentary on the Bible.* Abingdon, 1971. *The Westminster Historical Atlas to the Bible.* Philadelphia, 1956.

Wright, N. Thomas 1948 Morpheth, Anglia - Tanult Oxford Egyetem BA 1971. bölcsész doktorátust szerzett 1981-ben. Tanított Merton Coll. Oxford, 1975-78 között. Cambridge Downing Coll. 1978-81 között. McGill Egyetem 1981-86 között. Oxford Egyetem Worcester Coll. 1986-tól. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *The New Testament and the People of God.* Fortress, 1992. *The Climax of the Covenant: Christ and the Law in Pauline Theology.* Fortress, 1991. *The Epistles of Paul to the Colossians and Philemon.* Eerdmans, 1986.

Wright, George Ernest, 1909 ? – 1974 ?. USA - É-amerikai presbiteriánus teológus, ÓSz-kutató. 1945-ben Cichagóban tanított a McCronick Theological Seminaryben, majd 1958-ban a Harvard egyetemen.

Wright, Robert B., 1934 Jersey City, USA NJ, - Teológiát tanult Drake Egyetem BD 1960. PhD 1966-ban. Tanított Boston Egyetemen 1966-67 között. Gettysburg Coll. 1967-69-ben. Temple Egyetemen 1972-től. Ásatások szakértője Tel-Gezer 1966-72 között. Szakterülete a héber Biblia, apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** „A New Fragment of Sirac. JBL (1976). „The Psalms of Solomon, the Pharisees and the Essenes. Bull. Of the IOSCS (1972). „The Psalms of Solomon” in The Pseudepigrapha of the Old Testament. Doubleday, 1985.

Wright, T. John 1940 Hawera Új Zéland - Teológiát tanult Wellington Victoria Egyetem BS 1963-ban. Otago Egyetem BDiv 1966-ban. Manchester Egyetem PhD 1973-ban. Tanított Macquarie Egyetem, Sydney 1973-76 között. Turor St. John’s Coll New Castle Ausztrália 1977-86 között. Jeruzsálem George’s Coll. 1983-84 között. Melbourne Egyetem 1987-től. Szakterülete archeológia és héber Biblia, mezopotámia tanulmányok. **Művei:** „Ruah –A survey” – in the Concept of Spirit Pridentia 1985. „Amos and the Sycamore Fig” VT 26 (1976).

Wright Tom 1948 Northumberland, Anglia - Újszövetség kutató, Durham püspöke. Bölcsész és teológiai tanulmányok, valamint klasszika filológia 1968 - 1971 Exeter College, Oxford; 1971 – 1975 Anglikán teológiai tanulmányok Wycliffe Hall, Oxford. 1975 – 1978 ifjúsági kutatói program és káplán Merton College, Oxford. 1978 – 1981 káplán Downing College, Cambridge. 1981 - 1986: Újszövetség magántanára McGill University, Montreal. 1986 – 1993 Docens Újszövetség tanszék Worcester College, Oxford. 1994 – 1999 Lichfield Cathedral plébánosa. 2000 - 2003 Westminster Abbey teológus kanonokja. 2003 – Durham püspöke. Bekapcsolódott a történeti Jézus kutatásban és Pál világnézetének kutatásába. A jelenlegi ismereteink Jézusról arra a tudásra és történelemszemléletre épülnek, amelyet az első században igaznak tartottak a zsidó keresztény központokban. Kb. harminc könyv szerzője, melyekben a kereszténység eredetével, az Isten kérdéssel és az újszövetségi Isten népével és a feltámadás kérdésével foglalkozik. 2006-ban kiadott népszerű könyve „Miért van értelme a kereszténységnek?” (Why Christianity Makes Sense.)

Wuchrpfennig Ansgar SJ 1965 Hannover, Németország – Katolikus teológiát tanult 1986-1991: Sankt Georgen /Frankfurt aM teológiai Főiskolán és Tübingen Egyetemen. Biblikus licenciát rómban 1994-1996 Biblikus Intézetben szerzetett. 1996-2001 teológiai doktorátust Hans-Josef Klauck-nál Würzburgban szerzett. 2002-től tanít Újszövetségi egzegéziist Sankt Georgen Frankfurt Jezsuita teológiai főiskolán. 2004 docens Újszövetségi bevezető és egzegéziis tanszéken. Vendégtanár 2006-ban Biblikus Intézet Róma. **Művei:** Heracleon Philologus. Gnostische Johannesexegese im zweiten Jahrhundert, Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 142, Tübingen: Mohr-Siebeck 2002. "Abraham hat gewünscht, meinen Tag zu sehen" (Joh 8,56): Das Opfer Abrahams und die Geburt Christi in einer Predigt Ephräms des Syers, Koinonia Oriens 109, Köln 2004.

Wuellner, Wilhelm H., 1927 Bochum Németország – Teológiát tanult Marburg Egyetem BD 1951-ben. Chicago Egyetem PhD 1958. Tanított Grinnel Coll. 1958-60 között. Hartford Sem. Found. 1960-65 között. Pacific School of Theol. 1965-93 között. Pont. Bibl. Inst. Róma 1985-ban. Vendég professzor Dél-Afrika 1989-ban. Újszövetség szakterülete. **Művei:**

Studies in Paul the Jew. Berkeley 1991. Hermeneutic and Rhetoric RSA 1990. The Surprising Gospel. Abigdon, 1984.

Wujek, Jakob SJ 1540 Wagrowiec – 1597 Krakkó, Lengyelország - Teológus és író. 1567 belépett a jezsuita rendbe, a noviciátus után Rómába ment. Tanulmányai után Lengyelországban tevékenykedett exegetaként. Poznanban és Vlnában a jezsuita kollégium rektora. A lengyel lelkiségre nagy hatása volt. Számtalan írása maradt fenn, a legfontosabb ÚSz-fordítása volt. **Művei:** *Nowy Testament Páná nászego Iesusa Chrystusa, z nowu z Lácinskiego y z Greckiego ná Polskie Újszövetségi szentírás fordítás görögből lengyelre.* Krakau 1593 (sok kiadást ért meg.). *Legtöbb írásának a 1) Postilla Catholiczna Unieysza. Katolikus Postillák szöveg magyarázatok. Rövid elmékedések az evangéliumokról.* Posen 1582 (sok kiadását megért.) 2) *Dialógus Jakub Niemoiewskiego úr feltevéseiről* Posen 1580

Wulfilas, névváltozata: **Ulfilas**, 311 Kappadókia – 383 Konstantinápoly, Görögország - A nyugati gótok püspöke, aki közéjük hadifogolyként került 264-ben. Számos gótot megtérített, 30 évesen diákónussá szentelték. 341-ben Nikodémiai Euszébiosz szentelte püspökké. Hét évig nyugodt körülmények között működött, de 355-ben keresztényüldözés tört ki, és számosan mártírhaltak. Altarik üldözése elől az ariánus gótok élén a kelet-római császárhoz menekült, az Alduna vidékére és Haemustól D-re telepedett le. Bibliafordítása a gót (és így a germán) nyelv legrégebbi emléke. Számos bibliakommentárt is írt, de ezek nem maradtak fenn, csak töredékekben a Codex Argenteusban, melyet Uppsalában őriznek. A Codex Carolinus (wolfenbütteli) és a Milánói Codex Pál leveleit tartalmazza, valamint töredékeket Nehemiás könyvéből. **Kiadása:** GABELENTZ, H. C. VON DER – LÖBE, J., Lipcse 1843–1846; ennél jobb kiadás STREITBERG, W., Hidelberg 1919–1928; ld. Még *Codex argenteus Upsalensis phototypie* kiad. Upsala 1927; *Wulfilas codices Ambrosiani rescripti phototypice edit et premio instructi a Jano de Vries.* Tübingen 1936.

Wutz, Franz Xaver, 1882 Eichstädt – 1938 uo. Németország - Pappá szentelték 1907-ben. 1922-ben Eichstädtben lett professzor. Kiadta az *Onomastica sacrata*, a régi névlistákat. Különös és több ízben is publikált munka átírási hipotézise héberből görögre a LXX-ban. Szerette volna a LXX segítségével – mivel az mindennél korábbi héber szöveg tanúja volt az ő korában – visszaállítani a régi héber szöveget. **Művei:** *Onomastica sacra.* 2 kötet. Lipcse 1914; *Die Transkriptionen von der LXX bis zum Hieronymus.* 2 kötet. Stuttgart 1925–1933; *Systemat Wege von der LXX zum Hebraische Urtext.* Stuttgart 1937.

Wyclif, John, névváltozatai: **Wic[k]lif; Wiklif, Wiclef, Wiklef, Wyclyf, Wycliffe, Wykliffe,** Születési dátuma bizonytalan: 1320 (1326?) Spreswell– 1384 Leicester, Anglia - Teológus, ágostonos szerzetes, korai reformátor. Oxfordban tanult, 1361-ben a Balliol College magisztere, majd Fylinghamban rektor lett. 1363-ban az oxfordi egyetemen tartott előadásában a pápa ellen fordult, az Antikrisztusnak nevezve őt. 1378-ban törvényszék elé idézték, de London polgárai meglincselték a törvényszék tagjait. XI. Gergely személyesen rendelte el ellene a vizsgálatot, de ez végül csak intéssel zárult. Ekkor bibliafordító tevékenységbe kezdett, s a Bibliát szegény emberekkel terjesztette faluról falura. Megtámadta az oltáriszentség transsubstantio-tanát, és sok szimpatizánst szerzett a középosztályból is, így nyíltan szakított a katolikus papsággal. Ismét egyházi bíróság elé állították, és Oxford elhagyására ítélték. Híveit, a „lollhardokat” a következő évszázadban szinte teljesen kiirtották. **Művei, irodalom:** *Dialogorum libri quatuor, quorum primus divinitatem et ideas tractat. Secundus universarum rerum creationem complectitur. Tertius de virtutibus vitiisque ipsis contrariis copiosissime loquitur. Quartus romanae ecclesiae sacramenta, eius pestiferam dotationem, antichristi regnum [...] parenotavimus.* Leipzig – Frankfurt 1753; WADDINGTON

SHIRLEY, W. (szerk.), *De citationibus frivolis et aliis versuciis Antichristi.- Fasciculi Zizaniorum Magistri Johannis W. cum Tricito, ascribed to Thomas Netter of Walden* (Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores, Rolls Ser. 5). London 1858 (reprint: 1965); LECHLER, G. V. (szerk.), *Triologus cum supplemento trialogi*. Oxford 1869; ARNOLD, Th. (szerk.), *Selected English Works of J. W.* 3 kötet. Oxford 1869–1871; LOSERTH, J. (szerk.), *De Potestate Pape*. London 1907; LOSERTH, J. – MATTHEW, F. D. (szerk.), *Tractatus de Mandatis Divinis. Accedit Tractatus de Statu Innocencie now first edited from the Mss.* London 1922; JANSEN, D. V. F. (szerk.), *Johann W.s Volkspredigten. I. Epistelpredigten*. 2 kötet. Hamburg 1939; PONT BRECK, A. du (szerk.), *Joannis Wyclif Tractatus de Trinitate* (Studies and Texts in medieval Thought). Denver 1962; FORSHALL, J. – MADDEN, J., *The Holy Bible: made from the Latin Vulgate by J. Wycliffe*. 4 kötet. London 1850 (reprint: 1971); SWINBURN, L. M. (szerk.), *The Lanterne of Light* (Early English Text Society 151). London 1917.